

RUKOPIŠNA ZBIRKA »HRVATSKE NARODNE PJESME PUKA ŠTOKAVSKOGA I KAJKAVSKOGA« ĐURE DEŽELIĆA ANTHOLOGY "CROATIAN NATIONAL FOLK SONGS IN THE ŠTOKAVIAN AND KAJKAVIAN DIALECTS" BY ĐURO DEŽELIĆ

Ivan ZVONAR

Književni teoretičar

Varaždin, Dravska 10

Primljeno / Received: 18. 3. 2016.

Prihvaćeno / Accepted: 7. 6. 2016.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 398.8(497.5)

821.163.42'282-1

SAŽETAK

Među najopsežnije rukopisne pjesmarice sastavljene ubrzo nakon hrvatskoga narodnog preporoda svakako ide i zbirka Hrvatske narodne pjesme puka Štokavskoga i Kajkavskoga Đure Deželića koja se danas čuva u Razredu za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pod oznakom MH 186. Potpisana je jednim od skupljačevih pseudonima: I. St. Mirković I-nin.

Sam ju je Deželić već 1859. pripremio za tisak, ali do tiskanja nikada nije došlo.

U opširnijem se predgovoru govori o zemljopisnom i jezičnom prostoru na kojem su pjesme skupljene i o načinu zapisivanja tekstova. Autor ističe da je sve nastojao zapisati točno onako kako je čuo i navodi brojne probleme na koje je nailazio bilježeći, posebno kajkavske, pjesme. U kajkavskim je zapisima koristio samo grafem ć (smatrajući da je kajkavski glas č »mekši« od štokavskoga č, a »tvrđi« od ć), čime je odstupio od postpreporodna prakse u kojoj je za oba glasa korišteno samo slovo č. Kako u vrijeme sastavljanja zbirke nije postojalo slovo đ, Deželić se služi dvoslovom gj, kako su postupali i pisci do preporoda.

Više je problema bilo s kajkavskim vokalizmom, pa su tu njegova rješenja tek djelomična.

Rukopis nije bio izvorno paginiran. Stoga je, gotovo devedeset godina kasnije, paginaciju, nažalost dosta nemarno, proveo Vinko Žganec.

Zbirka inače donosi samo tekstove, bez napjeva, i podijeljena je u dva dijela. Prvi obuhvaća štokavske, a drugi kajkavske pjesme.

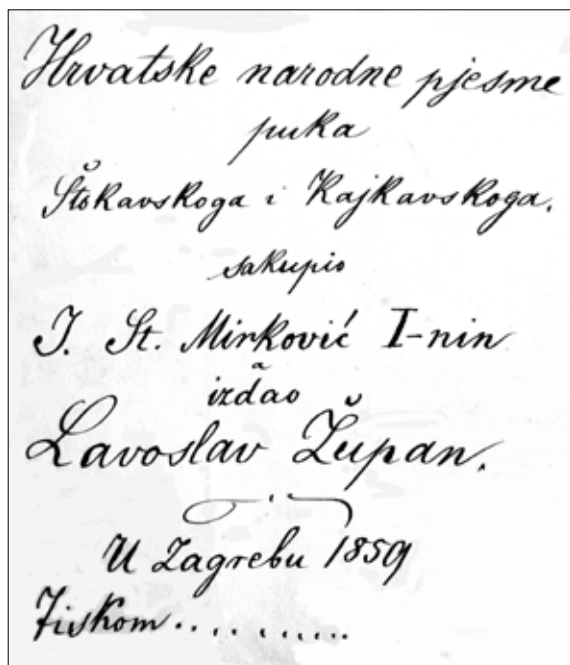
Štokavski donosi 155 zapisa i motivsko-tematski je nešto uži od kajkavskog dijela. Gotovo sve su pjesme u njemu motivirane ljubavlju, pa se mogu i podijeliti na čistu liriku, balade i romance. Tu je jedina prava epska pjesma Liepi ajduk. Kajkavski dio obuhvaća 203 teksta i po motivsko-tematskim je značajkama mnogo raznovrsniji od štokavskog.

Ipak se i štokavski i kajkavski dio motivski često prepleću i pokazuju svu onu usmenoknjiževnu raznovrsnost koja je još oko sredine devetnaestog stoljeća dominirala na sjevernim hrvatskim prostorima. Brojni motivi, međutim, prelaze i jezične i nacionalne granice, pa tako Deželićeve zapise čine neodvojivim dijelom cjelokupne hrvatske, ali i europske usmenoknjiževne baštine.

S obzirom na činjenicu da je Deželić zapisivao kako je čuo, a sam ništa nije mijenjao niti popravljao, pjesme iz njegove zbirke daju pouzdanu podlogu za daljnja proučavanja.

Ključne riječi: postpreporodno razdoblje, neobjavljena rukopisna pjesmarica, štokavske i kajkavske usmene pjesme, motivsko-tematska širina i raznolikost

Key words: post-revival period, unpublished manuscript of songs, Štokavian and Kajkavian songs, thematic breadth and diversity

Slika 1. Naslovnica zbirke: Đuro Deželić koristi pseudonim J. St. Mirković I-nin

njegov se sastavljač potpisao samo kao Primorac

Ovaj će se prikaz, u skladu s naslovom, baviti prvim rukopisom. Potpis na naslovnoj stranici rukopisa: »J. St. Mirković I-nin« jedan je od pseudonima Đure Deželića u kojem slovo J. predstavlja ime Juraj, a kratica St. početak njegova drugog imena Stjepan, Mirković je uzeto po očevom imenu Mirko, a I-nin znači Ivanićanin (po nekima i Ivančanin), jer je Deželić rođen u Ivaniću 1838. (umro je u Zagrebu 1907.).

Pjesme su skupljane do 1858., a sam je Deželić zbirku pripremio za tisak, našao izdavača i predvidio godinu objavljivanja, 1859., no ta mu se želja nikada nije ostvarila.

Rukopis dosad nije niti detaljnije opisan, pa to valja učini na ovom mjestu.

Svezak nema Deželićevu paginaciju, a stranice je naknadno, najvjerojatnije, označio Vinko Žganec (1890. – 1976.) koji se sadržajem zbirke bavio skupljajući građu za svoju veliku antologiju »Hrvatske narodne pjesme. Kajkavske« (Matica hrvatska, 1950.). Ta je paginacija, nažalost, dosta površna. Tako je već naslov označen kao str. 1, dok je parna stranica toga lista ostala prazna. Na sljedećem listu, označenom brojkom 2, počinje *Predgovor*, a parna je stranica označena brojkom 3. *Predgovor* ide do stranice 6. Parna je stranica i tu prazna, a dalje ide paginacija od 7 do 283. List iza toga (dvije stranice) nije paginiran, a nakon njega je stranica 284. Oznake se produžuju do 289. Stranice su 290 i 291 označene pogrešno, kao 230 i 231.

Zadnja, pogrešno označena, str. 232 (trebalo bi da bude 292) je također prazna. Točno brojenje, dakle, pokazuje da prvotni rukopis ima 293 ispisane i tri prazne stranice. Na kraju je dodano nekoliko listova manjeg formata koji nose paginaciju od 233 do 243 (točna bi bila 293 do 303). Svi sadržavaju štokavske pjesme od kojih je pet pisano Deželićevom rukom, a njegova je i napomena iza prve četiri: »Sve četiri iz Križevačke regimente«. Peta, *Tri tuge* (str. 241, točnije 301), nema posebnu oznaku.

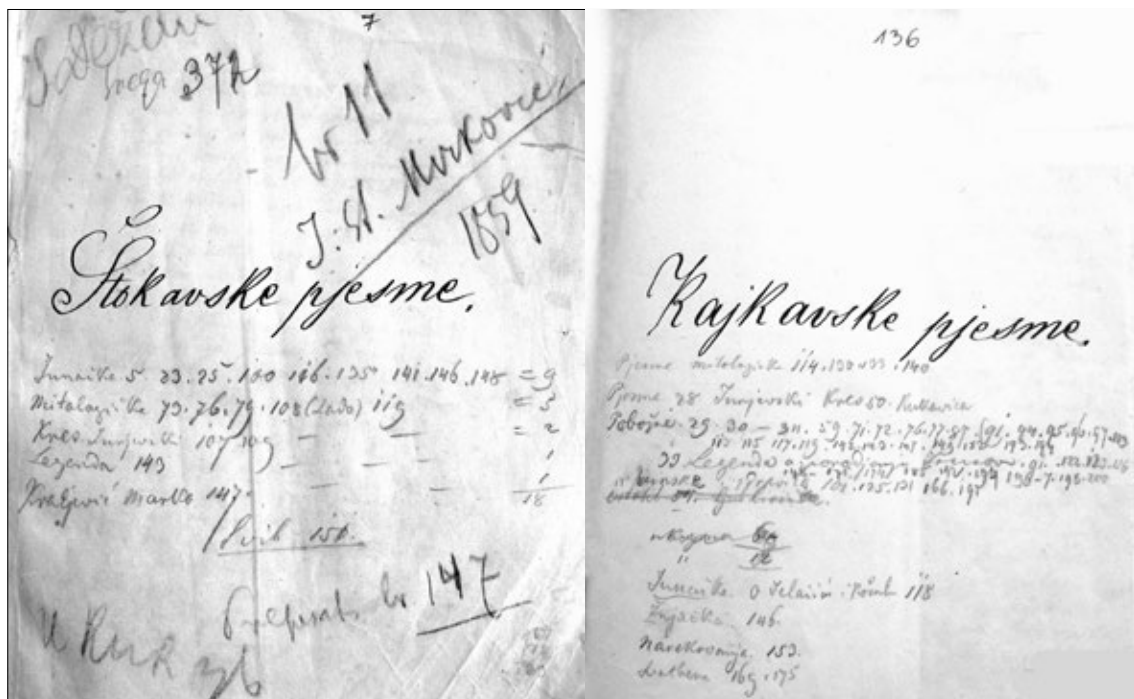
Tri je pjesme zapisala druga ruka starim pravopisom iz pretpreporodnog vremena. Prva je, (: *Slavonska* :) *Domishljenje devojchko*, na stranici označenoj brojem 51. Po Žgancu su to stranice 239 – 240, a stvarno 299 – 300. Slijedi napomena: »Pesmu 44 po hervatskoj Krajini ovako pevaju«, a prvi stih je *Ah moj Mio, kde si sinoch bio?* (str. 242, tj. 302), a zatim: »S Pesmom 44. slichna hervatska od gornje Krajine«, s prvim stihom *Oj Korano, moja vodo hladna* (str. 243, tj. 303).

U Razredu se za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu čuva, pod oznakom MH 186, podeblji, tvrdo ukoričeni svezak veličine 22,2 x 18 cm (korice) koji sadržava pet rukopisnih zbirki – pjesama i pripovijedaka.

Oznaka govori da je u Razred za etnologiju HAZU prenesen iz Matice hrvatske.

Tri su omotna lista prazna, a na četvrtom je ispisan naslov: »Hrvatske narodne pjesme puka Štokavskoga i Kajkavskoga, sakupio I. St. Mirković I-nin, a izdao Lavoslav Župan. U Zagrebu 1859 Tiskom...«

Nakon tog rukopisa slijede: »Bosanske pjesme« Matije Pajića (pjesme su iz okolice Banje Luke, Sarajeva, Travnika i Jajca), zbirka pripovijedaka iz Smiljana (Smiljan i Skočaj kod Zavalja) koje je sabrao Ivan Stipac do 1879. godine, »Zbornik« Terezije Burazović, učenice V. razr. djevojačke samost. škole u Požegi (pjesme su iz Novske i Kraljeve Velike) i četvrti, koji donosi »Hrvatske narodne pjesme: popievke, smješice i druge« (Hrvatsko primorje), a

Slika 2. Početak štokavskih i kajkavskih pjesama u zbirci Đure Deželića

Zbirku je sam Deželić podijelio u dva dijela od kojih prvi sadržava štokavske, a drugi kajkavske pjesme.

Kao što je vidljivo iz priložene kopije, prvi dio počinje s naslovom *Štokavske pjesme* koji se, po Žgančevoj paginaciji, nalazi na str. 7.

Faksimil smo namjerno ostavili neočišćenim, da bi se vidjeli vandalski postupci sa samim rukopisom.

Na str. 8 počinju tekstovi koji idu do str. 135., i to njih 150.

Ako se tom broju doda i pet pjesama zapisanih na dodanim listovima, izlazi da zbirka sadržava ukupno 155 štokavskih pjesama. Sve one, po Deželićevoj izjavi, potječu »... iz Križevačke krajine i hrvatske Posavine od Kratečkoga ovamo prema Sisku.«

Na str. 136 je naslov »Kajkavske pjesme«.

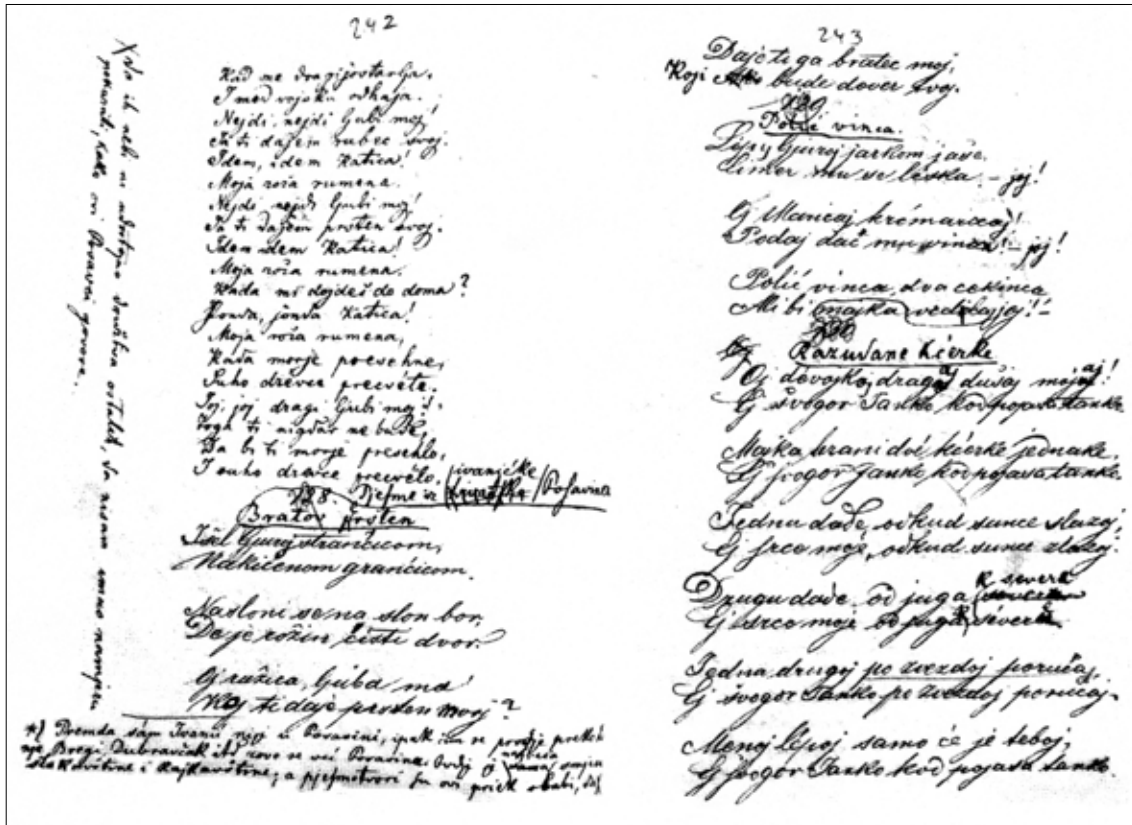
I ta kopija pokazuje kako se postupalo s tuđim rukopisima.

Kajkavski tekstovi, koje je Deželić, po širem području zapisivanja, podijelio u nekoliko skupina, počinju na str. 137. Skupine su označene podnaslovima:

- Pjesme Magyarskih Hrvatah (1 – 17)
- Pjesme iz Prigorja (18 – 54)
- Pjesme iz zagrebačke Posavine (55 – 65)
- Pjesme iz Doljnega Zagorja (66 – 97)
- Pjesme iz Turopolja (98 – 100)
- Pjesme opet iz Doljnega Zagorja (101 – 127)
- Pjesme iz Posavine (128 – 139)
- Pjesme opet iz Doljnega Zagorja (140 – 185)
- Pjesme iz Megyumurja (186-189)
- Pjesme iz Zagreba (190 – 202)

Velika je šteta što mjesta zapisivanja nisu preciznije označena.

Deželić je, isto tako, uredno numerirao pjesme, pa štokavski zapisi idu od rednog broja 1 do 150., a kajkavski od 1 do 202. Kako se, međutim, ponavlja broj 132 (pod prvim je zapisana pjesma *Bog dal omalila Kupa*, a pod drugim *Muž ne mari za ženu*), izlazi da zbirka sadržava 203. kajkavske pjesme.

Slika 3. Lijevo je Deželićev rukopis kojim je napisan »Predgovor« i najveći broj pjesama, a desno je primjer kako se nekada pisalo krasopisom

Isto tako valja konstatirati da je od brojeva 166 do 190 sam Deželić ispravljao prvotnu numeraciju koja se nije uklapala u brojčani niz, a od 191 dalje su opet, njegovom rukom, uredno zapisani brojevi do 202.

Pažljivi pregled zbirke pokazuje da su tekstovi upisivani s dva tipa rukopisa. Jedan zasigurno otkriva Deželićev uobičajeni način pisanja, a drugi zapisivačevu namjeru da piše po zakonima tadašnjega školskog krasopisa, što podrazumijeva pravilo »tanka kosa crta gore, debela ravna dolje«. Moguća je i pretpostavka da je krasopisom tekstove upisivala druga ruka.

Već je spomenuto da je Deželić za svoju zbirku napisao i opširan predgovor.

Premda su veće ulomke iz tog predgovora dosad citirali Vinko Žganec i Mijo Lončarić, a Zvonimir Bartolić donosi čitav preslikani tekst i svoju transkripciju, i ovaj prikaz zahtijeva da se on objavi u cijelosti, pa to činimo u našoj transkripciji.

PREDGOVOR

Hvala Bogu, što je nastalo vrijeme, te su izašli iz mode prije toli obljubljeni i dugi predgovori. I k ovoj sbirci »hrvatskih narodnih pjesamah« nebi bilo predgovora, - a nebi im ga ni trebalo; jer a) ciena naših pjesamah zna se bolje i dalje, nego što bi ju slabo moje perce nacrtalo, b) što ovo nije kod nas prva sbirka, - predšastnik njezin, da šutim o Vuku, Simi i Jukiću,¹ jesu »narodne pjesme puka hrvat-

¹ Vuk Stefanović Karadžić (1787. – 1864.) je 1814. objavio zbirku od sto lirskih (»ženskih«) i osam epskih (»muških«) pjesama pod naslovom *Mala prostonarodna slavenoserbska pjesnarica*. Izdanje je ponovljeno 1816., a do Deželićeva su vremena tiskana u Beču još tri, uvijek proširena, izdanja, i to 1841., 1845., i 1846. Milutinović Sima – Sarajlija (1791. – 1847.) izdaje 1833. zbirku pjesama *Pjevanija crnogorska i hercegovačka*.

skoga«, što ih je sakupio naš Ivan Kukuljević Sakcinski², dakle predgovor bi bio suvišan, da si nedržim za svetu dužnost izjaviti dobrovoljnom čitaocu način u pisanju u ovoj sbirci.

Štokavske su iz križevačke krajine i hrvatske Posavine od Kratečkoga ovamo prema Sisku (sve podvukao Đ. Deželić). Da me tko neobioedi, koj zna križočke pjesme iz Kukuljevićeve sbirke³, da ih nisam pisao, kako se govori i pjeva, evo mu naprečac odgovora:

Mienjao nisam baš ništa, izuzev slovice **e**, gdje mora po analogiji da bude **ie** i **je**, a mienjao sam: a) jer ga nisam znao kako bi ga pisao, budući da ga ovdje govore kao **e**, ondje kano **ee**, opet drugdje **je**, a kod Kratečkoga baš kao čisto: **ie** i **je**; a usudio sam se promieniti b) jer za izvjestno reći mogu, da i Vuk, sabirajući svoju sbirku nije svuda čuo odprto: **ie** i **je**, pa ga je ipak svuda pisao.

Što sam u genitivu množine ono »h« pisao, činio sam ne samo književne sloge radi, koje nam treba, kano gladnu hljeba, nego i zato, što sam ga, ako ne svuda, a to na miestah liepo i razgiovjetno čujao. Najbolji ustuk proti klevetnikom »haovim«.

Kajkavske pjesme zaslužuju osobitu važnost i smotrenje; jer ovim što imamo štokavskih već izobila, a na kajkavskih skoro oskudicu trpimo, vriede one najviše s jezikoslovja i to zato, da se vidi svjedočanstvo iz ustih samoga naroda, koliko oni, koji o Kajkavcih i proti Kajkavcem govore i pišu, a poznanu ih samo po **golom** imenu, - imadu pravo, kad **nas** Kajkavce pokranjčiti htjedoše. Mi braću Kranjco-štirce od srca ljubimo i njihove učenjake štujemo, - ma **sebičnost** i **nasilje njihovo** preziremo, a da možemo više i više bi, jer upravo ovakva trpka nepraktičnost i samoživost prieči nas k svetom cilju našem - k slogi.

U pisanju **Kajkavskih pjesamah** postupah ovako: 1). Pisah svuda mehko **ć**; jer Kajkavac nepozna tvrdoga, o tom se je osvjedočio svatko zdravih uših, koj je na to pazio. N. p. človek, oća, ćaća, maćaha. Zašto neki hoće, da prodru s tvrdo **č** u pisanju kajkavštine - ne znam.

2). Slovice **e**, kad je štokavcu **ie**, **je**, pisah potezom na način magjarskoga ovoga sloveca. Tko zna magjarski, znat će, da sam imao pravo, kad sam tako bilježio; jer ga Kajkavac ne izgovara ni kao **e** ni kao **i** a ni kao **ie**. Tko zna dakle izreći magj.: **kézi** znat će izgovoriti i kajkavski **déte**. To valja i u dativu ženskoga sklanjanja, gdje sam najvećom opreznosti vrebao govore **li** i **ili** **e**. U doljnjem Zagorju i u gorah kod Zagreba čuje se čisto: rieč **diete** i to ovdje uvijek, ondje redko.

3. E pred r-om, gdje se je čulo i pisano je **e**, a gdje ne, ondje sam ga izpušćao. Njeki me nagovarahu, da ga izpuštam; jer da ga je i g. Valjavec⁴ u naših pripovjedkah i pjesmah ispušćao; ali ja mislim, kako si narod gdje govori, neka mu bude; jedino moram primietiti, da se i u istom doljnjem Zagorju čuje: prst, krst, krv, ali običnije: perst, kerst, kerv.

4. Svatko od našinacah zná da je ono, što se je do nedavna govorilo da svako kajkavsko selo ima posebno narječje, - da je priesna laž, van ako se narječje sastoji u naglasku; jer naglasak najviše luči izgovor jednoga okoliša od drugoga, a ja ga nigdje nemetah; jer mi se ne čini prevažan, a ni izgovaranje **a**, **o**, **u** - a nemogoh svuda posve onako pisati kako se u kojem selu govori. Budi dovoljno onim, koji ipak to znati žele, ova dva primjera: Kod Prigoracah, Zagoracah i većom stranom kod magjarskih Hrvatoh: a izgovara se kao kratko **ao** - a **o** kao **ö** n.p. blaotö; **u** izgovara se kao **ou** n.p. **mouva**; dapače ima selah gdje se izgovara kao **ü**, n.p. idám kaom ge (god) hōcü, da (kad) mouža neemam. Nu gdje i kada izgovaraju, to se neda pravilom ustanoviti, zato kad sam slušao, naprezao sam jako sluh, da ovaj smjesni i smiešni izgovor napišem onako kako gdje vele, nu i to mi na mnogom miestu nije pošlo za rukom po

Jukić Ivan Frano (1818. - 1857.) je priredio za tisak zbirku *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke* koja je objavljena posthumno 1858.

² Ivan Kukuljević Sakcinski, *Pjesme. S dodatkom narodnih pjesamah puka hrvatskoga*, Zagreb, 1847.

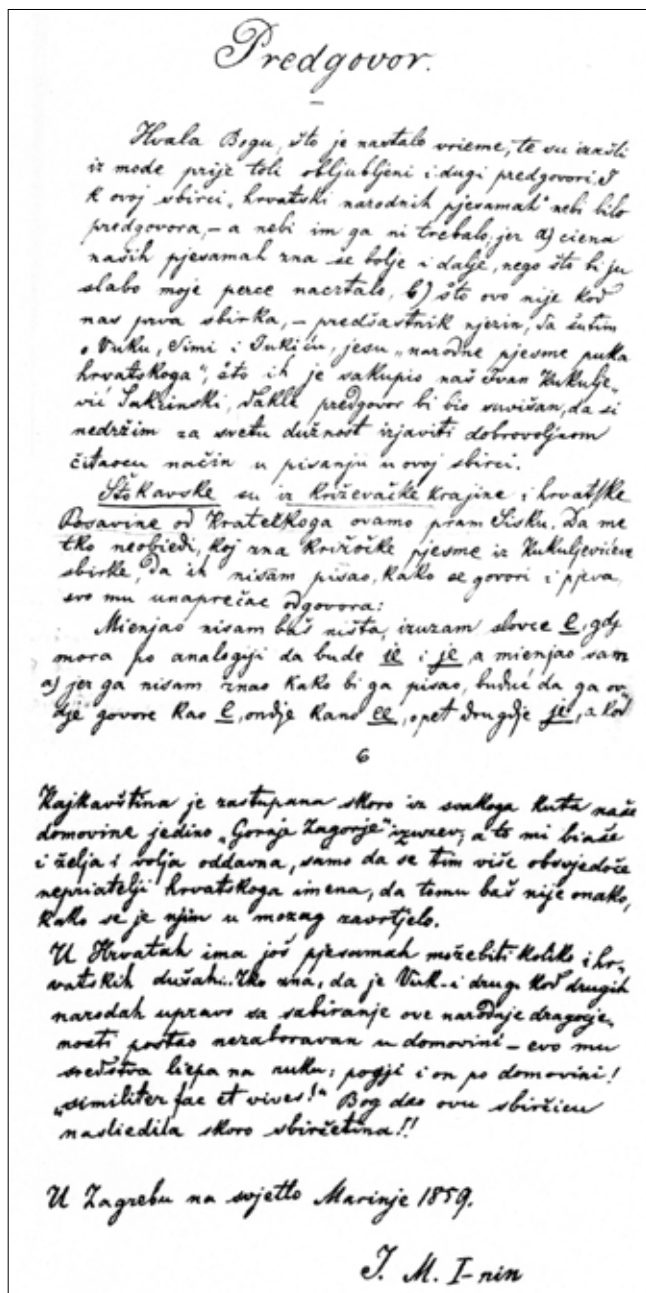
Zbirka ...*narodnih pjesamah*... sadržava jedanaest štokavskih, dvadeset i šest čakavskih i sedamdeset i sedam kajkavskih pjesama

³ Među štokavskim su pjesmama u Kukuljevićevoj zbirci i četiri iz Križevačke regimente, a zapisao ih je i dao Kukuljeviću Dragutin Rakovac, zapravo Rakovec (1813. - 1854.). Kukuljević, o.c., od str. 127. do 148.

⁴ Valjavec Kračmanov Matija, *Narodne pripovjedke u i oko Varaždina skupio Matija Kračmanov Valjavec*, Varaždin, 1858.

Valjavec u dodatku (»Dostavek«) pripovijetkama donosi i trideset i dvije kajkavske pjesme.

Deželićeva opaska potvrđuje da je tu knjigu imao u rukama.

Slika 4. Preslika početka i kraja »Predgovora«

obsvjedoče nepriatelji hrvatskoga imena, da tomu baš nije onako, kako se je njima u mozgu zavrtjelo.

U Hrvatah ima još pjesmah, možebiti koliko i hrvatskih dušah. Tko zna, da je Vuk – i drugi kod drugih narodah upravo za sabiranje ove narodnje dragocjenosti postao nezaboravan u domovini – evo mu sredstva liepa na ruku: pogji i on po domovini! »similiter fac et vives!« Bog dao ovu sbirčicu nasliedila skoro sbirčatina!!

U Zagrebu na svjetlo Marinje 1859.

I. M. I. nin

Deželić, dakle, odmah na početku kaže da je narodne pjesme počeo zapisivati iz zabave i potaknut činjenicom da su po drugim krajevima skupljene već opsežne zbirke (Vuk, Sima Milutinović, I. F.

volji, pa sam nuz ono, - jer poslije mi-njati niesam se usudio, naše čiste glasove mećao.

5. Što sam kao štokavštini tako i u kajkavštini **dj** pisao samo za znak **dj**, a nikad u znamenovanju od **gj** to će mi svatko zdrava uma i razuma dopustiti, jer dok se **dj** u jednom slučaju čita kao **dj**, a u drugom kao **gj**; najveća je nedosljednost, n.p. djevojka pak tvrgja gen. tvr-gje... Ja se poslužih za sada s **gj** dok iznagjete kakvo posebno slovo i za ov glas, kao što **ć** imamo za **tj**, zašto i dan danas neki čitaju **brat-ja** poput **tielo**, **tješiti**. - A iznaći bi se moralo pismo, jer je megju ova dva **gj-a** upravo onakova razlika u izgovoru ko u oba ova **č – ć-a**.

A da tko u pjesmah ne bi što uzrazu-mjeo, ovdje ondje protumačih. – Toliko o liku spoljašnjem.

O skupljanju samom moram iskreno izpovjediti, da ako je tko što iz šale i zabave radio, da sam ja ove pjesme kùpio, a da mi nebiaše zadaća kùpit ih, može jemstvovat njihov malen broj, koj bi ipak bio u štokavskih narasao od 150 do 400, da se, dà kako s nekom promje-nom, ne nalaze već u Vukovoj sbirci; a ja ih ispuštah, da ne bude plagijata. – Kao što sam štokavske sam slušao i pisao, tako sam i kajkavske većinom sam, ali nebi ih bio ovalik broj, da me ne pomo-goše neki književni priatelji i vrli domo-rodci, a poimence dobio sam sve »Dol-njo Zagorske« od Slav. P-ka i St. K-ka, od ovoga manje, od onoga više, na čemu im evo javno **zahvaljujem**.

Kajkavština je zastupana skoro iz svakog kuta naše domovine jedino »Gor-nje Zagorje« izuzev; a to mi biaše i želja i volja oddavna, samo da se tim više

Jukić), a u Hrvatskoj mu je prethodio samo Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.) (*Pěsme Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. S dodatkom narodnih pėsamah puka hàrvatskoga*. U Zagrebu. 1847.)

Pri zapisivanju mu je štokavskih pjesama najveći problem zadavao praslavenski glas jat τ (č), ali će ga ipak dosljedno bilježiti kao **ie** za ije i kao **je** za je .

Genitivno **h** u množini piše »radi književne sloge«, ali i zato što ga ponegdje jasno čuo.

Za kajkavske pjesme doslovce kaže: »Kajkavske pjesme zaslužuju osobitu važnost i smotrenje; jer ovim što imamo štokavskih već izobila, a na kajkavskih skoro oskudicu trpimo⁵, vriede one najviše s jezikoslovja i to zato, da se vidi svjedočanstvo iz ustih samoga naroda, koliko oni, koji o Kajkavcih i proti Kajkavcem govore i pišu, a poznađu ih samo po golom imenu, - imadu pravo, kad **nas** Kajkavce pokranjčiti htjedoše. Mi braću Kranjco-štirce od srdca ljubimo i njihove učenjake štujemo, - ma **sebičnost** i **nasilje njihovo** preziremo, a da možemo više i više bi, jer upravo ovakva trpka nepraktičnost i samoživot prieči nas k svetom cilju našem - - k slogi.«

Posebno je zanimljiva zadnja rečenica u citatu, koju je Žganec u svom osvrtu prešutio, a vjerojatno aludira na posezanje za hrvatskim prostorima u Međimurju i na kajkavske pjesme koje je Stanko Vraz (1810. – 1851.) uvrstio u svoju zbirku *Narodne pėsni ilirske koje se pėvaju po Štajerskoj, Kranjskoj i zapadnoj strani Ugarske* (Zagreb, 1839.).

O problemima pri zapisivanju kajkavskih tekstova govori u nekoliko točaka. Ovdje se navode njegova najbitnija rješenja.

Brzo je osjetio da kajkavci ne razlikuju glasove č i ć te da je kajkavski glas č nešto »tvrđi« od ć i nešto »mekši« od č , pa se odlučio za jedinstveni grafem ć , što, svakako, predstavlja osobitost pri bilježenju kajkavskih tekstova.

Kako nije postojalo slovo **đ**, on za taj glas, jednako u štokavskim kao i u kajkavskim pjesmama, koristi dvoslov **gj**, a tamo gdje se izgovaralo kao **dj**, ostavlja **dj**. Mislimo da je to, za vrijeme kad je zapisivao pjesme, najbolje rješenje.

Daleko je više problema bilo s vokalizmom. Deželić je točno opisao samo dugo zatvoreno e za koje kaže: »Tko zna dakle izreći magj.: kézi (ručan, ručna, o.p.) znat će izgovoriti i kajkavski déte. To valja i u dativu ženskoga sklanjanja, gdje sam najvećom opreznosti vrebao govore li **i** ili **e**. » Zato će ga dalje pisati s crticom kao i Mađari. Puno je teže bilo sa zatvorenim glasovima **a** i **o**, pa su i njegova objašnjenja ostala nejasna. Najviše zabune unosi grafem **ö** jer nije jasno valja li ga izgovarati kao preglášeno **o** (ö) u njemačom jeziku (*mögen*) ili kao kajkavsko zatvoreno **ó** kao u riječima *tóga* (tuga), *dóga* (dugačka), to tim prije što ga tako bilježi i na kraju infinitiva, gdje se u kajkavskom čuje zatvoreno **é** , dakle glas između otvorenog **e** i **i**, za koji Mijo Lončarić kaže da naginje glasu šva (**ə**), ali ostaje glas tipa **i** . Tako će jednako zapisati riječ *jögenj* i *bitö, karatö*.

Deželić je sve tekstove zapisivao po pjevanju, pa je uočio da se na kraju stiha redovito gubi zadnji slog. To je kasnije ustanovio i Žganec, ali samo u pjevanju. Pri recitiranju te pojave nema.

Sam napominje da bi štokavskih pjesama bio daleko veći broj da neke od njih, dakako malo varirane, već nije objavio Vuk Stefanović Karadžić (1787.- 1864.), pa ih je ispustio da ne bude plagijata. To je velika šteta jer bi ti zapisi jasno pokazali kako je Vuk bez ikakve grižnje savjesti sve štokavske pjesme proglašavao srpskima i uvrštavao ih u svoje zbirke. To će kasnije dokumentirano dokazati i Franjo Šaver Kuhač (1834. – 1911.).⁶ Dalje se zahvaljuje svojim književnim prijateljima Slav. P-ku (Slavoljub Perko) i Sr. K-ku od kojih je dobio sve »Dolnjo Zagorske« pjesme.

⁵ Deželićeva je primjedba točna jer je do njegova vremena tiskom objavljeno svega 113 kajkavski pjesama [Kukuljević 77, Valjavac 32 i Vraz 4 s napomenom »od (ili iz) meje Medjimurske«].

⁶ Franjo Šaver Kuhač je na više mjesta u svojoj velikoj zbirci *Južno-slovenske narodne popievke (Chanson nationales des Slaves du Sud)*, od koje su za njegova života tiskane četiri knjige s po 400 tekstova i napjeva (1878., 1879., 1880. i 1881.), upozoravao kako je Vuk često prepravljao ne samo štokavske nego i kajkavske, pa čak i slovenske pjesme. Ovdje navodimo primjer iz II. Knjige (1879.) otisnut pod brojem 586, na stranici 142. s naslovom *Zima prehaja, ljeto dohaja* (Iz Bisaga):

Zima prehaja, leto dohaja,

Sve je veselo, kad rože cvetu...

Nakon cijelog je teksta, kao paralelni zapis, na str. 143. objavljena slovenska pjesma *Pomlad*.

Zima prehaja

Predgovor završava riječima: »Kajkavština je zastupana skoro iz svakog kuta naše domovine jedino 'Gornje Zagorje' izuzev; a to mi bjaše i želja i volja oddavna, samo da se tim više obsvjedoče nepriatelji hrvatskoga imena, da tomu baš nije onako, kako se je njima u mozgu zavrtjelo.

U Hrvatah ima još pjesmah, možebiti koliko i hrvatskih dušah... Tko zna, da je Vuk i drugi kod drugih narodah upravo za sabiranje ove narodnje dragocjenosti postao nezaboravan u domovini – evo mu sredstva liepa na ruku: pogji i on po domovini! 'Similiter fac et viveo!' Bog dao ovu sbirčicu nasliedila skoro sbirčetina!!«

Slijedi potpis i godina kada je *Predgovor* završen.

Tom su se zbirkom ozbiljnije bavila četiri znanstvenika, ali uglavnom njezinim drugim dijelom, dakle kajkavskim pjesmama. Prvi je bio Vinko Žganec koji je to učinio na dosta nečastan način. Kao što je već rečeno, najprije je nemarno paginirao stranice rukopisa, a zatim je, potpuno nepotrebno, prepravio izvornu numeraciju kajkavskih pjesama, tako da se ona nastavlja na štokavske pjesme, pa je broj 1 postao 151. Niz ide do broja 54 koji je postao 204. Tu se, međutim, zabunio, pa je broj 55, umjesto da bude 205, prenumeriran u 225. Ta je pogreška provedena do kraja, zbog čega je zadnja pjesma, inače s Deželićevim brojem 202, dobila broj 372. Oznake je često pisao preko prvotnog broja i time ga učinio gotovo nečitljivim.

Za svoju je antologiju »*Hrvatske narodne pjesme. Kajkavske*« (Matica hrvatska, Zagreb, 1950.) iz Deželićeve zbirke izravno preuzeo 45 tekstova, a uz njih još 18 paralelnih zapisa, koje on pogrešno zove varijantama. Dva od njih imaju samo naslove bez tekstova.

U poglavlju *Bilješke o pjesmama i varijante pjesama* (str. 237. – 461.) donosi osnovne podatke o svakoj pjesmi (posebno o mjestu zapisivanja) i uz nju više paralelnih zapisa. Kako je, međutim, pjesma iz Deželićeve zbirke gotovo redovito mijenjao naslove, a navodi i svoju numeraciju, i znanstvenik će se vrlo teško snaći ako dođe u priliku da mora usporediti Žgančev citat s izvornim tekstom. Da bi, naime, dobio broj Deželićeva zapisa, jedanput mora od Žgančeva broja oduzeti 150, a drugi put 170, ali mu to još uvijek ne jamči da će naći traženu pjesmu.

To se podjednako odnosi na preuzete pjesme i na u *Bilješkama* citirane paralelne zapise, a sama prenumeracija postaje besmislenom jer Žganec pred broj pjesme uvijek stavlja *Deželić II*, što znači da je ona preuzeta iz drugog (kajkavskog) dijela rukopisa.

Da bismo olakšali snalaženje, donosimo: I. tablični prikaz preuzetih tekstova i II. tablični prikaz preuzetih paralelnih zapisa (varijanata). U oba se prikaza donosi Žgančeva i Deželićeva numeracija te stranice u antologiji i zbirci.

Tablica 1. Tekstovi preuzeti za antologiju iz Deželićeve zbirke

Redni broj u antol.	Žgančev naslov	Strana u antologiji	Žgančev br. pjes. u Bilješ.	Deželićev naslov	Dež. br. u zbir.	Str. u zbirci
3.	Kmetija	14	II/350	Kmetija	180	277
14.	Muška hrana	24	II/340	Dobra hrana za muža	170	268-269
23.	Fićehaz	30	II/357	Fityehaz dobro moje	187	282-283
38.	Travica zelena	40	II/243	Nekošena livada	73	195
76.	Star i mlad	76	II/239	Divojka višnje čuvala	69	192

*Lejto dohaja,
Vse je veselo
Ker rožce cveto.*

Dalje slijedi, na istoj stranici, pjesma *Ne valja gubiti vrijeme* (Iz Vukove sbirke):

*Zima prodje, a proljeće dodje
Ptice poju, cvetaju ružice.*

Kuhač nakon toga kaže: »Vuk opazi k ovoj pjesmi: 'Ja bih rekao, da je ova pjesma pjevana u novija vremena negdje u Sremu ili u Bačkoj u varoši.' – Ja od svoje strane pako bih rekao, da je Vuk tuj malo šarao, jer imati ću sgode još i kod drugih pjesama pokazati, kako je on znao i slovenske i bugarske najjače pako hrvatske narodne pjesme tobož posrbiti; pa kako upravo kod ovih pjesama nikada naznačio nije, gdje ih je čuo.

Redni broj u antol.	Žgančev naslov	Strana u antologiji	Žgančev br. pjes. u Bilješ.	Deželićev naslov	Dež. br. u zbir.	Str. u zbirci
95.	Deverekova ženidba	88-89	II/291	Ženil bi se, a nema se šćim	121	236-237
116.	Devojkini dvori	109	II/170	Dévojkín dvor	20	153
117.	Ljuba ljubomu rubače šila	110	II/154	Ljuba dragomu rubače šila	4	141
119.	Jedna roža zaostala	111	II/181	Jedna roža zaostala	31	159-160
126.	Daleko se udala	116	II/155	Kí se daleko vudala	5	141-142
128.	Rastanak	118	II/343	Rastanak	173	270-271
129.	Crna kukavica (Svadba – sprevod)	119	II/200	Svatba – sprevod	50	174-175
145.	Tužno selo	133	II/304	Tužno selo	134	245-246
147.	Dragi na dunajskom bregu	134-135	II/236	Njega svatko lahko pozna	66	189
148.	Majka i sinek	135	II/153	Soldacija težki kruh	3	139-140
149.	Vojnik na dopustu	136	II/164	Soldat na frlabu	14	148-149
152.	Vojnikov oproštaj	138-139	II/338	Moram oditi	168	266-267
161.	Ratni plijen	145	II/301	Vojnik šalje kući	131	244-245
162.	U turskoj vojsci	146	II/371	Sinak pušku redi	201	288-289
165.	Dragi ljubomateri ostavil	149	II/158	Dragi ljubomateri ostavil	8	143-144
185.	Ljuba se rasrdila	163	II/356	Odlaha srdcu	186	282
187.	Junak vene od ljubavi	164-165	II/159	Junak sehne od ljubave	9	144-145
188.	Junak ide k ljubi	165	II/156	Junak išel k dragoj	6	142-143
189.	Udaljena ljuba	166	II/165	Ljubi vu dalini	15	149
197.	Bosa devojčica	171	II/337	Neće mu konja napojiti	167	265-266
199.	Mudra devojka	172-173	II/199	Mudra dévojka	49	174
200.	Išla je z junakom spat	173-174	II/326	Stezica vu travničku	156	259-260
207.	Valek i Jelica	177	II/244	Dva dragi	74	196
216.	Katica lepa gospočica	186	II/309	Katica lepa gospočica	139	249-250
217.	Milka se je na sunašcu grela	187	II/303	Milka spravlja košulju	133	245
240.	Hajoš i devojka	204	II/202	Devojačka kletva	52	176
253.	Žalost oženjena junaka	212-213	II/282	Dok se nesem oženil	112	227-228
254.	Bleda lica	213	II/189	Bleda lica	39	166-167
265.	Junak tuži za dragom	222	II/323	Narekovanje	153	257-258
275.	De je ljuba onde je i sunce	229	II/162	Gdé je ljubav onde je isunce	12	146-147
280.	Pimo braćo vince	237	II/271	Pijančeva popévka	101	217
284.	Mujca i dekla	238	II/333	Turobna mujca	163	263-264
285.	Špekulant	239	II/270	Skupijaš	100	216
289.	Ve si stara robava	242	II/160	Ljubav je za mlade ljude	10	145
301.	Tužna ma ženidba	249	II/334	Tužna ma ženitba	164	264
308.	Glogov bat	253	II/187	Gizdava žena	37	164-165
323.	Tri švele	260	II/347	Tri švele	177	274
329.	Meni oča vola kupil	266-267	II/269	Lestvica	99	215-216
360.	Kusa mati maćuha	306	II/263	Maćuha otrovala pastorće	93	211
361.	Budimsko detence	307	II/359	Tužna mati	189	284

II. paralelni zapisi (varijante) u *Bilješkama* uza Žgančev izbor u antologiji

Red. br. u anto.	Naslov Žgančeva citata u antologiji	Stranica u antologiji	Žgančev broj u Bilješkama	Stranica u Bilješkama	Deželićev naslov varijante (paralelnog zapisa)	Deželićev broj u zbirci	Stranica u zbirci
27.	Junak vu mađarskoj vuzi Varijanta	33	II/191	345	Junak vu turskoj vuzi	41	168-9
38.	Travica zelena Varijanta	40	II/243	348	Nekošena livada(nije naveden tekst)	73	195
39.	Lan Varijanta	41	II/315	349	Lepa telica	145	252
64.	Katarina prsten pogubila Varijanta	68	II/278	361	Ljubi našel prsten	108	222-3
91.	U selu su tri dobre divojke Varijanta	86	II/332	361	Varoška divojka	162	263
97.	Potopljeni svatovi Varijanta	92-93	II/152	371	Teško mladoj bezmladoženje	2	138-9
100.	Vu polju nam travan detelina Varijanta	94-95	II/334, treba da je 234	373	Daleki put	64	187-188
128.	Rastanak + varijanta	118	II/334 II/259	380-1 381	S Bogom ondarazgovori	173 89	270-1 207
129.	Crna kukavica (Svadba – sprevod) + varijanta	119	II/200 II/286	381	Dober tolnač	50 116	174-5 231-3
172.	Vumirajući junak Varijanta	153-4	II/151	392	Vumirajući junak	1	137
183.	Tri venci zeleni + I. varijanta II. varijanta III. varijanta	161	II/276 II/280 II/171	397 397 398	Mara plete tri vence Marica plete tri vence Tri venci (Žganec ne donosi tekst)	106 110 21	221-2 224 153-4
198.	Divojka i mlad junak Varijanta	172	II/324	402-3	Rožica i prsten	154	258
209.	Jive Karlović i Mara zlatareva Varijanta	178-180	II/256	405	Došla i draga	86	205-6
236.	Tiček i tičica Varijanta	201	II/320	413	Ptičekov stan	150	255-6
362.	Majka i tri ćerke Varijanta	308	II/300	447-8	Razudane kćerke	130	243
373.	Senja Jakovekova Varijanta	323	II/284	457-8	Tebe opraštam	114	229-230

Žganec je zatim nemarnim rukopisom ispunio čisti dio stranica s podnaslovima, pa je uz podnaslov »Štokavske pjesme« dao jednu moguću klasifikaciju tekstova po sadržaju koja sadržava grupe:

- Junačke
- Mitologičke
- Kres Jurjevski
- Legenda
- Kraljević Marko

a uz podnaslov »Kajkavske pjesme« donosi, vrlo nepregledno, vrste kajkavskih pjesama, označujući uz pojedine skupine i redne brojeve zapisa koji im pripadaju.

Isto je ponovio i na stranici 232, pa otud prepisujemo njegovu klasifikaciju.

- Mitološke
- Jurjevske
- Pobožne
- Legende
- Žnjačke
- Svadbene
- Narekovanje
- Junačke
- Vinske i zdravice
- Ostale lirske.

Pri dnu te stranice je zapisana i napomena: »Žumberske 72 – 74 kajkavske«. Radi se o zapisima iz skupine štokavskih pjesama, i to: *Mara će morati Ugrinčiće ljubiti* (br. 72, str. 61 – 65), *Bolje k suncu nego k mjesecu* (br. 73, str. 62 – 63) i *Muž izlupao ženu* (br. 74, str. 63 – 64). Samo prve dvije imaju slične paralelne zapise u Kukuljevićevoj zbirci, dok treća nema nikakve veze s kajkavskim pjesmama.⁷

U poglavlje je *Vrela* (str. 496. – 517.) prenio veće ulomke iz Deželićeva *Predgovora*. Razriješio je i Deželićev pseudonim, ali je I-nin pogrešno protumačio kao Ivančanin (treba da stoji Ivaničanin), a u tom sklopu donosi redne brojeve preuzetih pjesama i paralelnih zapisa pod kojima su uvršteni u antologiju.

Žgančeve su transkripcije Deželićevih pjesama dosta korektne, ali bi se citiranju tekstova dalo štošta prigovoriti (s obzirom na ispuštanje ili dopisivanje stihova i strofa).

Četrdeset i pet godina nakon Žganca uvrstio je i Đuro Franković u svoju zbirku *Đulićima raku iskopaše* (*balade i romance*) četrnaest Deželićevih tekstova.⁸

O pjesmama ugarskih (pomurskih) Hrvata, s posebnim obzirom na njihove jezične osobine, piše i Mijo Lončarić.

Svoj je rad, pod naslovom *Pomurske kajkavske pjesme iz 1858. Zapisi Đure Deželića*, objavio u časopisu *Studia Slavica Savariensis*, Szombathely, 2003.

Pregledao je sve zapise pod odjeljkom *Pjesme Magyarских Hrvatah* i ispisao njihove naslove. Njima je, međutim, dodao i dvije pjesme koje Deželić stavlja u grupu *Pjesme iz Megyúmurja (Odlaha srdcu*, br. 186. i *Fityehaz, dobro moje*, br. 187.) jer zapisivač sam kaže u napomeni da mu je te dvije pjesme pjevao jedan Fityehažanin (dakle ugarski Hrvat iz Fityehaza, koji je tada živio u Međimurju, o.p.).

Zatim donosi, u svojoj transkripciji, sve tekstove koje Žganec nije objavio u već citiranoj antologiji iz 1950. (tu je, međutim, i tekst *Gdè je ljubav onde je i sunce* koji je objavljen pod brojem 275.).

Teško je, dakako, izbjeći i poneku prepisivačku pogrešku, pa uz broj 15. stoji naslov *Ljudi vu daljini* umjesto *Ljubi* (dragi), a riječ je *nočka* Deželić zapisao kao *nočka*.

Lončarić dalje detaljno analizira govor pomurskih Hrvata, pri čemu prihvaća tezu srpskog filologa Pavla Ivića⁹ da su u međimurskim govorima i u govoru pomurskih Hrvata ukinuta sva prozodijnska obilježja osim mjesta naglaska, a kvantiteta je samoglasnika prefonologizirana u kvalitetu. Ipak i sam napominje da je to u međimurskom dijalektu mlađa pojava, pa je u vokalizmu sačuvan trag opreke po kvantiteti (dugo ~ kratko).¹⁰ Ta je konstatacija točna jer stariji ljudi još uvijek jasno razlikuju značenja riječi po kvantiteti samoglasnika. Navodimo samo nekoliko primjera: *krātiti* (s dugim zatvorenim a)

⁷ Kukuljević, *Pjesme* iz 1847. Kuhač tu pjesmu donosi u II. knjizi *Južnos-lovjenskih narodnih popievaka* (1879.) pod brojem 707, str. 237. i naslovom *Ptica Vijoglavka*, a Žganec u *Kajkavskima* (MH, 1950.) pod brojem 148, str. 209. i naslovom *Devet ključov otpiračov*. Pjesmu *Bolje sunce nego mēsec* Kukuljević donosi u citiranoj zbirci na stranici 205. I jednu i drugu pjesmu on stavlja u grupu »Bajoslovne«.

⁸ Đuro Franković, *Đulićima raku iskopaše* (*romance i balade*) – u zborniku: *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, Pečuh, 1995. Franković je i urednik tog zbornika.

⁹ Pavle Ivić, *Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima*, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* Matice srpske, Novi Sad, 11, str. 57. – 69.

¹⁰ Mijo Lončarić, *Pomurske kajkavske pjesme iz 1858. – zapisi Đure Deželića* – u zborniku *Studia Slavica Savariensis*, Szombathely, 2003., str. 286.

znači činiti kraćim, a *kràtiti* (kratko zatvoreno a) zabranjivati (*kaj mi kràtiš kruha jesti*); *snòbiti* znači nagovarati, snubiti, a *snòbiti* odrediti količinski, odijeliti (*to sem si odsnobil za potrošiti*); *sòha* (sooha – vupora) je rašljasta grana za podupiranje, a *sòha* je brajda (drvena konstrukcija koja drži trs).

Pisac ovih redaka smatra da se u donjomeđimurkom govoru još uvijek čuva sedmi tip naglasaka:

7. *žèna, lípa, letí, sùša, víno* - iz sustava koji je uspostavio Stjepan Ivšić za kajkavske »konservativne govore«. ¹¹

Lončarić je utvrdio da je govor pomurskih Hrvata najbliži donjomeđimurskom govoru (istočno Međimurje) i da pod naglaskom ima deset, a u nenaglašenim slogovima četiri vokala.

Njegov sustav izgleda ovako:

– naglašeni vokalizam

$\bar{i}$	> i	u	< $\bar{u}, \bar{u}$
$\bar{e}$	> e	o	< $\bar{o}$
$\bar{e}$	> ie	uo	< $\bar{o}$
$\bar{e}$	> e	o	< $\bar{a}$
$\bar{e}$	> e	a/q	< $\bar{a}$

– nenaglašeni vokalizam

i / i, /y	u /u, / o
e / e	a

Pri tome znak ˇ iznad slova za samoglasnik znači stariji kratki vokal, crtica ¯ iznad slova znači stariji dugi vokal; točka ispod slova za samoglasnik znači zatvoreniji izgovor, a zarez ispod slova za samoglasnik otvoreniji izgovor. ¹²

On, međutim, ne donosi niti jedan konkretan primjer glasovne realizacije u značenjskoj opreci pojedinih riječi [npr.: *brat pè bràt kór'uzó* ili: moram *póm'etati* (mesti) *stàna* – moram *póm'etati* (ručno stavljati zrno do zrna pri sadnji) *kalamp'éra*], pa mu tekst ostaje čista teorija koja nešto govori samo posebno obrazovanim fonetičarima i fonolozima.

Nakon njega je o pjesmama pomurskih Hrvata iz Deželićeve zbirke opširnije pisao Zvonimir Bartolić.

Budući da je i Vinko Žganec 1958. i 1961. zapisivao pjesme u hrvatskim selima između Velike Kaniže i Mure, a rezultat je zbirka *Pučke popijevke Hrvata iz okolice Velike Kaniže*, objavljena, nažalost, tek 1974. u Čakovcu (uredio ju je Zvonimir Bartolić), Bartolić je čitavu svoju VIII. knjigu *Sjevernohrvatskih tema* ¹³ posvetio Deželiću i Žgancu. On donosi cijeli Deželićev predgovor, i to u presliku i u svojoj transkripciji, te svih 17 pjesama mađarskih Hrvata, a posebno dodaje četiri pjesme zapisane u Međimurju (po Deželiću *Pjesme iz Megyumurja*): *Odlaha srdcu* (186.), *Fičehaz, dobro moje* (187.), *Marici preblidila lica* (188. i *Tužna mati* (189.))

Poimence je (u mađarskom i hrvatskom obliku) zapisao nazive svih hrvatskih sela južno od Nagykanizse – od Letine do Đikenješa i Zakona. U tim je mjestima više puta i osobno boravio. ¹⁴ Utvrdio je autohtonost Hrvata na naznačenom prostoru, a u kratkom je povijesnom pregledu razriješio enigmatiku Bekšinskog arhidakonata osnovanog 1777. (po imenu mjesta *de Bexin*, danas *Becsehely*) te agresivno prisvajanje zapadnih hrvatskih prostora i prije, a posebno nakon Prvoga svjetskog rata kada je, zahva-

¹¹ Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca*, II. izdanje, priredio Josip Lisac, Matica hrvatska Zaprešić, 1996. »A. Konservativni govori«, str. 70.

¹² Mijo Lončarić, o.c., str. 277.

¹³ Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme*, Knjiga VIII., *Pučko pjesništvo pomurskih Hrvata, Na spomen Đuri Deželiću i Vinku Žgancu*, Matica hrvatska Čakovec, Čakovec, 2006.

¹⁴ Zvonimir Bartolić, o.c., str. 52.

ljujući sprezi Korošec – Pribičević, Sloveniji pripalo još nekoliko hrvatskih sela (Gibina, Raskrižje, Dravsko Središće – danas Središće ob Dravi i Kog, o.p.).

Služeći se svojim istraživanjima i radovima Mije Lončarića i Đure Blažeka¹⁵, Bartolić i sam daje detaljniju usporedbu govora pomurskih Hrvata i međimurskih govora, a kao zanimljivu vezu spominje česte prejetacije: japa, jogenj, jada (ada – otok). Ukazao je, usto, i na najbitniju razliku između pomurskog i donjomeđimurskog govora. To je depalatalizacija glasa **lj** u pomurskim govorima: zemla, luba, nedela, što je inače značajka srednjomeđimurskog govora, prema donjomeđimurskom: zemlja ljuba, nedelja. Komentirao je, a to je prije njega učinio i Đuro Blažeka, postojanje više izvansustavnih ikavizama u pojedinim pjesmama: *divojka*, *divojčica*, *sinokoša*, *tišila* i postavio tezu da su oni tu samo u ulozi stilema. To u potpunosti vrijedi za riječ *tišila*. U riječima *divojčica* i *sinokoša* **i** bi mogao biti i zatvoreni **é** (Lončarićev šva **ə**, glas između **e** i **i**) koji zapisivači nisu dobro čuli, pa su ga radije pisali kao **i**. Riječi *divojka* i *divojčica*, bez obzira na izgovor toga glasa, ostaju stilemi.

Bitan je ovdje i završetak Bartolićeve rasprave *Pučko pjesništvo pomurskih Hrvata* koji navodimo doslovce:

»Ali kada se radi o jeziku pomurskih Hrvata, onda stanoviti broj specifičnosti valja tražiti u crkvenim i političkim prilikama koje su nastupile nakon 1777. U političke prilike valja uvrstiti isključenje hrvatskog jezika nakon 1777. iz svih sfera života. To je ubrzalo mađarizaciju, jer Sombatheljska biskupija nikada nije Hrvatima dala u dovoljnom broju hrvatske svećenike. Zanimljivo je da je ta asimilacija koja je bila poticana od političkih i crkvenih oblasti do te mjere »legalizirana« da o njoj nikad nitko nije progovorio. Naprosto se držalo da je to dio onoga hrvatskog područja koje nakon dolaska Mađara nije mađarizirano, ali to ne znači da i u novije doba ne treba biti podvrgnuto procesima mađarizacije.

Na ovom mjestu bi valjalo proširiti istraživanja – povijesna, eklezijska, dijalektalna i administrativna – o ulozi Legrada koji je imao crkvenu filijalu Sv. Mihalja na Legradskoj Gori (na lijevoj obali Mure odnosno Drave, o.p.), a njegova trgovišna općina imala je i velike posjede s lijeve strane Mure. Osim toga, važna je i činjenica pripadanja tog područja Bekšinskom arhiđakonatu do 1777., odnosno Zagrebačkoj (nad)biskupiji. Isto tako trebalo bi proširiti istraživanja na zapad preko Letine, Lentija, Dolnje Lendave i Turnišća do Belatinca (Beltinci, o.p.) i Murske Sobote. Vjerujem da bismo tada dobili potpunije odgovore ne samo na jezikoslovna pitanja s lijeve strane Mure, nego i etnološka pitanja kada se govori o pomurskim Hrvatima.«¹⁶

Bartolić je također detaljnije usporedio Deželićeve i Žgančeve zapise pjesama pomurskih Hrvata i utvrdio da su Deželićevi tekstovi često potpuniji i poetski uspješliji, što ne čudi ako se uzme u obzir da su Žgančevi zapisi nastajali punih sto godina kasnije i u mnogo nepovoljnijim prilikama za pomurske Hrvate u političkom smislu, a posebno nepovoljnim s obzirom na usmeno poetsko stvaralaštvo.

* * *

Kada je riječ o motivsko-tematskom svijetu Deželićevih zapisa, valja odmah naglasiti da je on u štokavskim pjesmama mnogo jednostavniji nego u kajkavskim.

Žganec je naznačio pojedine tematske krugove, ali za svega osamnaest pjesama.

Pažljivo čitanje pokazuje da je daleko najveći broj Deželićevih štokavskih zapisa motiviran ljubavlju. U tom smislu valja uspostaviti dvije osnovne grupe.

Prvu čini tzv. čista lirika. To su kraće ljubavne pjesme s naglašenom emotivnom stranom koja se ne mora odnositi samo na suprotni spol. Mogu to biti i roditelji i djeca i rodno mjesto i priroda. U tim poetskim ostvarenjima nema elemenata radnje. Osnovni je naglasak na dubini osjećaja. Takvi su primjeri:

¹⁵ Đuro Blažeka, *Odnos između Žgančevih zapisa narodnih pjesama pomurskih Hrvata i živoga govora*, V. međunarodni kroatistički kongres, Pečuh, 2000, 9. (rukopis) Đuro Blažeka, *Odnos govora pomurskih Hrvata prema međimurskom dijalektu*, Budimpešta, 2005.

Mijo Lončarić, *Jezikoslovni aspekti usmene književnosti iz Pomurja*, Hrvatska samouprava Budimpešte, Budimpešta, 2005., i drugi radovi.

¹⁶ Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme*, Knjiga VIII., *Pučko pjesništvo pomurskih Hrvata*, Matica hrvatska Čakovec, Čakovec, 2006., str. 66. – 67.

Livada i kosci.

Liepa moja livada zelena,
Gdje mi raste trava djeteljina,
Nju mi kose dva kosića mlada,
Nju mi kose, a bogu se mole,
Boga mole da livada projde.

Deželić, br. 15, str. 19.-20.

ili

Rosa i cvieće.

Pocvilio bieli dragoljube,
Pocvilio gorko proplakao,
Hladna roso što ne padaš na me?
Maćuha si maćuške me gojiš,
Za dan padaš za tri se počivaš.
Utješi se bieli dragoljube,
Utješi se i ne plači više.
Padala sam na malu ljubicu,
Ne bi li mi malo ponarasla,
Od svog drača više ponarasla.

Deželić, br. 33, str. 34.,

a tu, svakako, ide i pjesma:

Petrinji.

Oj Petrinjo moj mileni varoš!
U tebi mi sve dobro ostalo,
Prvo dobro moj otac i majka,
Drugo dobro bratac i sestrice,
Treće dobro moja vjerna ljuba.

Broj 44, str. 41.

Drugu grupu čine duže ljubavne pjesme koje donose cjelovitu priču zasnovanu na više ili manje istaknutoj radnji, ali je osnovni naglasak na osjećajima i raspoloženju, na početku vedrom i veselom, a na kraju često tmurnom, s prizvukom neizvjesnog.

Ako te pjesme ne završavaju tragično, ako nositelji radnje ne pogibaju ili ne umiru prirodnom smrću, to su romance.

Ukoliko, pak, takve pjesme imaju tragičan završetak, to su balade.

Tipična je romanca pjesma:

Naučnik i gospodarova kći

Nanjeo me vranjic konjic
Na djevojke dvor,
Al pred dvorom djevojčica,
Platno bijeli.
Ja joj nazvah dobro jutro,
I pomozi bog!
»Bog daj dobro! mlado momče!
Ja te nepoznam.«
»Naznaš dušo, neznaš srdce
Nezno te Bog!
Ja sam bio kod majstora
Zanat učio,
Ti si bila kod majčice,
Te si učila,
Hvatala se za njedarce,

Pa mi rekla dá,
 Ja se maših u džepove
 Pa joj dukat dam.
 »Na ti srdce, na ti dušo
 Kup' si cipele.«
 »Vjere neću mlado momče,
 Nesmjem od majke.
 Pitat će me moja majka
 Tko [ti] dukat dô.
 Otca nejmaš, bratca nejmaš,
 Dragi ti ga dô.«

Broj 56, str. 48.-49.

Balade se mogu podijeliti u dvije skupine. Jednu čine balade značaja (karaktera) u kojima glavni junak nema nikakve mogućnosti da izbjegne tragediju. Tragična je krivnja usađena u njegov, pod različitim utjecajima formiran, značaj (karakter).

Drugu grupu čine balade nesretnih okolnosti. One ne sadržavaju tragičnu krivnju. Baladičan je završetak izazvan slučajnim spletom događaja, a glavni ga je lik, uz malo sreće, mogao izbjeći.

Uspio je primjer prve skupine pjesma *Razmažena kći*.

Razmažena kći

Čuo se glasak proćuo,
 Da majka kćerku majzila,
 Rano je spavat šiljala,
 Kasno ju od sna budila,
 Sama je dvore metala,
 Sama si vodu nosila,
 Njojzi je pregju poprela,
 Njojzi je platno satkala,
 Kćerku u svem milovala.
 A ona samo spavala,
 I usnu mladost trošila.
 I san joj jednom dodija
 I kad se od sna zbudila
 Majci je svojoj kazala:
 »Majčice moja premila,
 Podaj mi nožić porezić,
 Da se u dlanak porežem,
 Krvcom da sanak odgonim.
 A ti mi pojdi na vodu,
 Donesi štucku vodice,
 Da si zacielim ranicu,
 I da si stišam žegjicu,
 I da si skvasim usnice,
 I da si srdce razhladim.«
 Odišla majka po vodu,
 Donesla štucku vodice,
 Ali je kćerka pružena,
 I blieda mlada studena,
 Nožem si srdce ubola,
 Majka ju majzom ubila.

Broj 97, str. 80.-81.

Takva je i balada *Smrt Petra Kepca* (broj 141, str. 118.-119.). Naslovni se junak ne može odreći djevojke koju voli. I ona voli njega, ali su se njezina braća zarekla da je neće dati daleko od sebe (ispod Bjelovara u Zagorje). Tu se sukob ne može razriješiti na miran način. Kada Petar otkriva svojoj ljubavi da će je otetiti, braća ga ubijaju.

Vrlo uspjelu baladu nesretnih okolnosti predstavlja pjesma *Nesretne hajoške* (mađ. *hajós* – lađar, brodar; *hajoške* – lađarske supruge ili vjerenice, o.p.).

Nesretne hajoške

Teče voda, teče voda,
 Ime joj je Sava.
 U tri struge, u tri struge
 Dieli se i plava.
 Svaka struga, svaka struga
 Liepi bajer ima.
 Na bajeru, na bajeru,
 Trava djeteljina.
 Djeteljina, djeteljina
 Žuta i rumena,
 Na djetelji, na djetelji
 Tri kola se vrte.
 Prvo kolo, prvo kolo
 Vodi liepa Kata.
 Drugo kolo, drugo kolo
 Vodi Ljuboslava.
 A to treće, a to treće
 Mlada Angjelija.
 Kolovodje, kolovodje
 K Savi navodile,
 Mal' da nisu, mal' da nisu
 Kola utopile,
 Al' prhetnu, al' prhetnu
 Tri ribića* mlada.
 Svaki nosi, svaki nosi
 U kljunu ribicu.
 Prvi leti, prvi leti
 Baš Kati na krilo,
 I pusti joj, i pusti joj
 Ribicu na krilu.
 Drugi leti, drugi leti
 K mladoj Ljuboslavi,
 I pusti joj, i pusti joj
 Ribicu u krilu.
 Treći onaj, treći onaj
 Sleti k Angjeliji,
 I pusti joj, i pusti joj
 Ribicu u krilu.
 Što je onaj, što je onaj
 Kati ostavio,
 Nije riba, nije riba
 Nego rusa kosa.
 A što drugi, a što drugi
 Ljuboslavi dao,

Nije riba, nije riba
 Neg je rusa glava.
 A što treći, a što treći
 Dao Angjeliji,**
 Nije riba, nije riba
 Nego prsten zlati.
 Svaka gleda, svaka gleda
 I svaka zažmiri,
 Svaka vidi, svaka vidi
 I svaka zaplače,
 Svaka svoga, svaka svoga
 Zgubila dragoga.
 Ribići ih, ribići ih
 Savom zahvaćali
 I znamenje i znamenje
 Svakoj ljubi dali.
 E da nije, e da nije
 Hajoškog zanata
 Ne bi s' ljube, ne bi s' ljube
 U prosto zavile.

Broj 139, str. 115.-117.

* *ribić* – ovdje *vodomar*, lijepa šarena ptica koja živi na vodi i hrani se ribama (o.p.)

** U rukopisu stoji *Ljuboslavi*, što je očita zapisivačeva pogreška. Treća je djevojka *Angjelija*.

Čak i one pjesme koje imaju razvijeniju i doradenu priču, s obiljem radnje, više pripadaju romanca-
 ma i baladama negoli epskom književnom rodu. Takve su pjesme *Ženitba Novakova* (broj 135, str.
 110.-111.) i *Smrt ljube Kraljevića Marka* (broj 147, str. 127. -133.).

Jedina je prava epska pjesma u prvom dijelu zbirke *Liepi ajduk* (broj 146, str. 124.-127.) koja govori
 o lijepoj hajdučici Mari, a ispjevana je u nesimetričnom (epskom) desetercu. Ona ima i uobičajeni epski
 uvod.

Za primjer donosimo početak pjesme.

Liepi ajduk

Nur me slušaj tko uši imadeš,
 Da ti kažem čudo nečuvano!
 Nečuvano i još nevigjeno,
 Odkad raste po livadah trava,
 Odkad ima gajah i dubravah,
 Bilo davno kao da je danas,
 Liepi ajduk ne bilo mu para,
 Odkad naši ajdučili ljudi,
 Kud hodio, svaki šuš' prestao,
 Kud gazio, sve se pod njim treslo,
 Tvrđi kamen kano valna voda,
 Grudna zemlja kao pavuljaća,
 Slava mu se prostrla daleko,
 Slavilo ga malo i veliko,
 I slava se i do cara čula,
 I on šalje svoje konjanike.
 Njih trideset na jednog ajduka,
 Da ga love i živa uhvate,
 Ili barem da donesu glavu.

Hajdučica Mara nakon mnogih pobjeda pogiba od puščanog metka.

I među štokavskim je pjesmama obrađeno nekoliko motiva koji su bili vrlo popularni na kajkavskoj strani, pa i šire.

Poznata je balada o sestri koja želi otrovati brata da bi se mogla udati za čovjeka gospodina, i to iz koristoljublja.

Ubila sestra brata

Ivo spava med dvjema ljubama,
 Jedna mu je na krilu zaspala,
 Drug mu je tiho govorila:
 »Uzmi mene Ivo Gospodine.«
 »Borme neću preliepa djevojko;
 Jer ti imaš bratca svadljivicu.«
 »Momu bratcu lahko ugoditi.«
 Odišla je u goru zelenu,
 Premietala lišće i travicu,
 Dok je našla kaču jadovaču.
 Šiknula ju trjema šibicama
 Ubola ju dvjema iglicama,
 Pusti kača jeda i čemera.
 Ona miješa u rujeno vince.
 Dodje bratac iz vojnice žedan.
 »Daj mi sieko! hladjane vodice.«
 »Evo bratco rujènoga vinca.«
 Kad ispio, dušu ispustio.
 Ona ide k Ivi gospodinu,
 I govori Ivi gospodinu:
 »Uzmi mene Ivo gospodine,
 Ja sam svomu bratcu ugodila.«
 Al govori Ivo gospodine:
 »Vjeruj! neću preliepa djevojko,
 Kak si njemu, tako bi i meni!«

Broj 7, str. 14.-15.

Za usporedbu donosimo ulomak iz paralelnog zapisa te pjesme nastalog na kajkavskom prostoru, u Kotoribi u Međimurju, da bi se vidjelo koliko su bliski i sadržaj i vanjski oblik djela. U međimurskom ja zapisu muški lik Đuro.

»Memu bracu lehku vugoditi,
 Vugoditi čemer dati spiti.«
 Friško tekla vu loge zelene;
 Pribrala je listek i travicu,
 Nutri našla kaču jedovaču.
 Vudrila ju s trema šibicama,
 Pribola ju s trema iglicami:
 »Puščaj kača jada i čemera,
 Kaj napojim braca srditoga.«
 Rano bratec truden z vojne došel,
 On zaprosi malo hladne vode.
 »Na ti bratec to črleno vince!«
 »Pi ti sestra, malo postareša!«
 »Pila, bratec, tebi ostavila.«
 Kak se napil, mrtev doli opal.

I tu svrha nije postignuta. Đuro je dobro ocijenio narav te djevojke, pa joj odgovara:

»Što si svemu bracu vučinila,
Ti bi meni brzo vugodila.«¹⁷

Kotoriba je od davnine bila trgovište na desnoj obali rijeke Mure u kojem su se sastajali razni nakupci, obrtnici, vojnici i drugi namjernici, od Turaka do naših čakavaca i štokavaca, pa nije čudno što je u kotoripskom govoru dosta štokavskih riječi. U jednom je trenutku i sam Žganec pomislio da Kotorpčani govore štokavski što, dakako, nije točno.

Treća knjiga *Hrvatskih pučkih popijevaka iz Međimurja* (Zagreb, 2002.) Vinka Žganca donosi niz paralelnih, uvijek malo variranih, zapisa na istu temu (od broja 174. do 183.). Svaki je pjevač u njima iznio dio svog viđenja tragičnog događaja.

Nekoliko je iznimno lijepih pjesama s tim sadržajem zapisano i među Hrvatima Karaševcima u Rumunjskoj. S našim primjerima posebno korespondira zapis *Anka travi svoga brata*, nastao u mjestu Vodnik 1968. godine po pjevanju Marije Blaž.

On sadržava i stihove:

Ošla Anka, ošla, devet čoke prošla,
Dokli je naišla na pole zmijansko
I u polju našla zmijku, jedovijku;
Na usta joj teče jedak i pelenak,
A na rep joj teče jedak i čemerak...
(Karaševci, str. 235. – 236.)¹⁸

Motiv je o djevojci vojniku također vrlo raširen. Djevojka se prerušava u mladića jer majka nema sina da ga pošalje caru u vojsku. Počinje u Gradišću, širi se u Međimurje¹⁹ i u sela iz okolice Karlovca, a zapisan je, eto, i u hrvatskoj Posavini (*Djevojka vojnik*, broj 13, str. 18.-19.). Vojnikova ljepota izaziva sumnju, pa ga car izlaže raznim iskušenjima, da bi se na kraju uspostavilo kako se radi o djevojci.

¹⁷ Zbornik *Jugoslavenskih pučkih popijevaka*, I. knjiga, Dr. Vinko Žganec: *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*, I. svezak (svjetovne). Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1924. Citirana je pjesma objavljena pod naslovom *Sunce shaja...* (broj 37, str.40.)

¹⁸ Jedan hrvatski etnički izolat čini sedam sela u rumunjskom Banatu u dolini rijeke Karaš, poveće pritoke Dunava, na jugozapadu Rumunjske, usred područja nastanjenog rumunjskim življem. Katoličke su vjere i govore hrvatskim jezikom s mnogo elemenata kajkavskog. Po rijeci Karaš i mjestu Karaševci (rumunjski Carašova) nose naziv Karaševci. O njima je Ivan Birta napisao opširnu monografiju pod naslovom *Karaševci (Narodne umotvorine sa etnološkim osvrtom)*, Bukurešt, 1993.

Naš je citat uzet iz pjesme *Anka travi svoga brata* (broj 614, str. 235. – 236.). U monografiji su inače objavljene još tri pjesme na istu temu, s manje ili više variranim sadržajem. To su: *Jelka travi svoja tri brata* (broj 615, str. 236. – 237.), *Anka travi svojih devet brata* (broj. 616, str. 238. – 239. – taj tekst ima i notni zapis) i *Anica travi svojih dvanaest brata* (broj 617, str. 239.).

¹⁹ Dosad je u raznim zbirkama i zbornicima objavljeno više paralelnih zapisa te pjesme. Navodimo samo najuspjelije.

Žganec, *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*. Sabrao, harmonizovao i izdao Vinko Žganec, Zagreb, 1916., *Došlo nam je pismo* (broj 80, str. 97. – 99. – iz Kotoribe)

Žganec, *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja*. Tekstovi. JAZU, Zagreb, 1952., broj 138a, str. 95.

Žganec, *Zbornik JAZU, Zagreb, 1924. – Došla je zapoved...* (broj 181, str. 111. – 112. – iz Dekanovca).

Fran Kurelac, *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah Šopronjskoj, Mošonskoj i Željeznoj na Ugrih*, Zagreb, 1871. – *Zapovida mlad kraljičac starom mladom na vojnicu* (broj 483. – zapisana u Mučindorfu u Gradišću).

Martin Meršić – Vinko Žganec, *Jačkar – Hrvatske narodne jačke iz Gradišća*. Sabrao: Martin Meršić. Redakcija i komentari: Vinko Žganec, Novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće Čakovec, Čakovec, 1964. Pjesma je zapisana u Pajngрту (Baumgarten), a otisnuta je pod brojem 82a, str. 91. – 92.

Sastavljač je zbirke prelat Martin Meršić mlađi (1894. – 1983.)

Tri je pjesme na tu temu, i to zapise iz južnih dijelova Hrvatske, uvrstila Maja Bošković-Stulli u zbirku *Narodne epske pjesme II*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 25, Matica hrvatska – Zora, Zagreb, 1964., pod brojevima 16, 19 i 22.

Motiv se o djevojci vojniku javlja i u drugačijim kajkavskim pjesmama. Jedan je od uspješnijih primjera zapis *Švel šivala lepa Katalena*, V. Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924. (broj 105, str. 72. – pjevala Mara Knapić iz Belice).

Završeci su različiti. Jednom prepoznata djevojka postaje kraljeva ljubavnica, a drugi put ga odbija. U Deželićevu je zapisu specifično to što preobučeni vojnik ne služi cara, nego Jelačića bana. Isti se motiv ponavlja i u drugom dijelu Deželićeve zbirke (*Hrabra divojka* (br.70, STR. 123.).

Deželić je među štokavske pjesme uvrstio i motiv o supruzi koja je prodala muža (*Kako žene muža ciene*, br. 43, str. 41.). Bezbrojni su kajkavski zapisi s prvim stihom *Žena moža po strnišću pase*.²⁰ Kad ga je prodala, druga je kara zašto ga tako jeftino dala.

Tu su, međutim, i dvije pjesme koje Kukuljević donosi među kajkavskim pjesmama svoje zbirke *Narodnih pësamah puka hãrvatskoga* i naziva ih **bajoslovnima**. To su *Mara će morati Ugrinčiće ljubiti* i *Bolje k suncu nego k mjesecu* (broj 72., str. 61.-62. i 73, str. 62.-63.). Zapisane su u Žumberku, a Žganec ih zbog sličnosti s Kukuljevićevim zapisima nepotrebno stavlja među kajkavske (vidjeti bilješku 7).

Pjesma pozivnica na Kres (br. 107, str. 89.) ima čitav niz paralelnih zapisa među kajkavskim pjesmama.²¹

Javlja se i motiv suhog javora (*Dvie se babe takmičile*, broj 47, str. 43., *Riba pjeva istinu*, broj 65, str. 56.-57.), a pjesma se *Blago je što je srdcu drago* (broj 36, str. 36.-37.) sadržajno gotovo potpuno podudara sa više Žgančevih zapisa iz Međimurja s naslovom *Stal sem se ja v jutro rano*.²²

Pjesma *Djevojke znadi cvieće cieniti* (broj 106, str. 88.-89.) ima stih *A zelena šipkovaća* i većim dijelom korespondira sa zapisom *Ma rumena šipkajina* iz Međimurja,²³ ali je Deželićev tekst potpuniji i umjetnički uspjeliji.

Tekst *Dvije drage rastavili* (broj 83, str. 70.-71.) nosi elemente vrlo raširene kajkavske pjesme *Tri udate sestre*. Ta je pjesma na kajkavskom jezičnom prostoru prošla najrazličitije transformacije, od romanci s uvijek ponešto različitom sudbinom treće, nesretno udate kćeri, do bajkovite balade u kojoj muž razbojnik (»zločesti Pavel«) ubija svoju suprugu.²⁴

Valja napomenuti da najveći broj štokavskih pjesama u Deželićevoj zbirci ima dijaloški oblik. Da bi nekako razdvojio replike, Deželić često udvostručuje, pa i utrostručuje navodnike.

Kao što u kajkavskim pjesmama ima puno elemenata štokavskoga govora, tako će se i u štokavskim tekstovima naći puno kajkavskih riječi. Tu je, međutim, i puno drugih štokavskih dijalektalnih oblika.

Unatoč ovom sumarnom prikazu motivsko-tematskog svijeta u štokavskim pjesmama njegova slika nije potpuna.

Zbog toga se ovdje prilaže popis svih naslova, s Deželićevim rednim brojem, Žgančevom paginacijom i osnovnim značajkama sadržaja.

²⁰ Jedan od zapisa te pjesme, s potpunijom pričom, donosi Vinko Žganec u *Zorniku*, JAZU, Zagreb, 1924. pod naslovom *Žena muža po strnišću pase* (broj 348, str. 192. – 193. – pjevao Florijan Andrašec iz Dekanovca).

²¹ Navodimo nekoliko uspjelijih zapisa.

I. Kukuljević, *Pësme*, 1847.: *Zorja je*, str.195. (Toplička iz varaždinske varmedje), *Bolji ljubi neg svi drugi*, str. 206.

V. Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924.: *Prsten zvenknul v novem gradu*, broj 33, str. 38. – 29. – iz Kotoribe.

Rikardo Ferdinando Plohl Herdvigov, *Hrvatske narodne pjesme, Hrvatskoga narodnoga blaga svezak III*. U Varaždinu 1876., br. 8, str. 12. i broj 11, str. 17.

²² Kukuljević, *Pësme*, 1847., *To je najbolje šta je komu z volje*, str. 226 (Medjumurska).

Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924.: *V jutro sam se rano stano* (broj 77, str. 59.), *Stal sem se ja v jutro rano...* (broj 77, str. 60.).

Rikardo Ferdinando Plohl Herdvigov, *Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke u Vrbovcu sakupio i rodu i svietu predao Rikardo Ferdinando Plohl Herdvigov*, I. U Varaždinu 1868. broj 5 iz Vrbovca; Plohl Herdvigov, *Hrvatske narodne pjesme, Hrvatskoga narodnoga blaga svezak III*. U Varaždinu 1876., *Volim s dragom neg s nedragom*, broj 4 iz Varaždina.

²³ Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924., broj 29, str. 36. – 37. – iz Kotoribe.

²⁴ Uspjelije zapise navodimo po godinama objavljivanja.

Stanko Vraz, *Narodne pësni ilirske*, Zagreb, 1839., *Tri čeri*, str. 53. – iz Sèrdišća (Središće ob Dravi, o.p.).

Kukuljević, *Pësme*, Zagreb, 1847., *Tri udate sestre* (Toplička), str. 204.

Plohl Herdvigov, *Hrvatskoga narodnoga blaga svezak III*. Varaždin, 1876., *Golubica i njene tri kćerce*, broj 34, str. 45.

Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924., *Imala je majka tri jedine čerke*, broj 112, str. 77. – iz Kotoribe.

Tablica 3. Sadržaj prvog dijela Deželićeve zbirke: Štokavske pjesme

Deželićev r. broj	Naslov pjesme	Žgančeva oznaka stranice	Osnovna značajka sadržaja pjesme
1.	Ukor drage	8	ljubavna
2.	Brat i sestra	8 – 9	incest
3.	Vlašić ban i djevojka		romanca
4.	Mara u neprilici	10	romanca
5.	Djevojka prevarena	10 – 12	duža romanca
6.	Dragi je najbolji	12 – 14	romanca
7.	Ubila sestra brata	14 – 15	balada značaja
8.	Sve dragoj za volju	15	ljubavna
9.	Lena snaha	16	šaljivo-podrugljiva
10.	Neimam svoga nikoga	16	čista lirika
11.	Želja za liepom smrći	16 – 17	misaono-ljubavna
12.	Lukava djevojka	17 – 18	šaljivo-podrugljiva
13.	Djevojka vojnik	18 – 19	kraća romanca
14.	Djevojačka ciena	19	ljubavna
15.	Livada i kosci	19 – 20	čista lirika
16.	Bit ćeš moja svakojako	20	ljubavna
17.	Svekrva i snaha	20 – 22	šaljivo-podrugljiva
18.	Neću se udati	22	ljubavna
19.	Hajde na večeru	22 – 23	ljubavno-šaljiva
20.	Hoću pa ga hoću	23	ljubavna
21.	Sestre svadljivice	24	misaona
22.	Dobar izgovor	24 – 26	ljubavna
23.	Nagrada vjere	26 – 28	romanca – epski ton
24.	Djevojka čuva svoj glas	28 – 29	ljubavna – dijaloška
25.	Sljubovna djevojka	29 – 30	ljubavna – misaona
26.	Da nam je što nije	30	misaona – želja
27.	I ja ću se ženiti	31	ljubavna
28.	Draga nije dosadna	31	ljubavna
29.	Dobro si ga djevojci	32	misaona
30.	Naputak dragin	32	ljubavna
31.	Tko se hvali, taj se kviri	33	misaona – dijaloška
32.	Kapetan na paradi	33 – 34	romanca
33.	Rosa i cvieće	34	čista lirika
34.	Draga radi kvar	34 – 35	romanca
35.	Djevojin sanak	35 -36	romanca
36.	Blago je što je srdcu drago	36 – 37	romanca
37.	Djevojačtvo je carevina	37 – 38	misaona
38.	Draga mlada udat ću se	38 – 39	misaona – baladna
39.	Daj mi što mi treba	39	čista lirika
40.	Moli djevojku za ljubav	39 – 40	romanca
41.	Janko je junak	40	romanca – epski ton
42.	Tko je kakav i ime mu takvo	40	čista lirika
43.	Kako žene muža cieni	41	šaljiva
44.	Petrinji	41	čista lirika
45.	Pastirče tuguje za dragom.	41 - 42	romanca – ljubav
46.	Mara neće Mora	42 – 43	romanca
47.	Dvie se babe takmičile.	43	romanca
48.	Koga ljubim baš ga ljubim.	43 – 44	ljubavna
49.	Odgovorili djevojku od momka.	44	ljubavna
50.	Dever i snaha.	44 – 45	romanca – ljubav
51.	Djevojka votala momka.	45 – 46	romanca – ljubav
52.	Sokolovi glasonoše.	46 – 47	romanca
53.	Djevojačka želja.	47	čista lirika – ljubav
54.	Izrasla djevojka od dobra.	47 – 48	romanca

Deželičev r. broj	Naslov pjesme	Žgančeva oznaka stranice	Osnovna značajka sadržaja pjesme
55.	Razstavljao se dragi na uvijek od drage.	48	ljubavna
56.	Naučnik i gospodarova kći.	48 – 49	romanca – ljubav
57.	Posavke najvole hajoše.	49 – 50	romanca – ljubav
58.	Dvoje dragih na razstanku.	50 – 51	romanca – ljubav
59.	Mahne nisu bez uzroka.	51 – 52	romanca – ljubav
60.	Teško čeka dragi sastanak s dragom.	52	ljubavna
61.	Prosi se junak konjicu.	52 – 53	romanca
62.	Dragi uzdiše za nevjernom dragom.	53 – 54	romanca – ljubav
63.	Djevojka čekajuć dragoga zaspala.	55 – 56	romanca – ljubav
64.	Bio ma tko, samo kad je drag.	56	ljubavna
65.	Riba pjeva istinu.	56 – 67	romanca – ljubav
66.	Ivo se žaluje za pokojnom dragom.	57 – 58	balada – grubi muž
67.	Mara je svim ljuba.	58 – 59	romanca – ljubav
68.	Dragi pjeva dragoj na prkos.	59 – 60	ljubavna
69.	Djevojčina oporuka.	60	baladična
70.	Tuguje draga za dragim.	60 – 61	ljubavna
71.	Djevojka je mala od roda.	61	čista lirika
72.	Mara će morati Ugrinčice ljubiti.	61 – 62	romanca-mitološka
73.	Bolje k suncu nego k mjesecu.	62 – 63	mitološka
74.	Muš izlupao ženu.	63	romanca – šaljivo
75.	Djevojka šalje svjet momku za ženitbu.	64	romanca
76.	Djevojka i sunce.	64 – 65	mitološka
77.	Djevojka tvrda u skušnji.	65 – 67	romanca – epski ton
78.	Za ljubav će učiniti sve.	67-68	ljubavna
79.	Bog je sve liepo uredio.	68	mitološka
80.	Pita draga dragoga.	68 – 69	ljubavna
81.	Ne da draga dragog ljubiti.	69	romanca – dijalog
82.	Ciena junakah i djevojakah.	69 – 70	čista lirika – dijalog
83.	Dvie druge razstavili.	70 – 71	romanca
84.	Blagosiva draga majku dragoga.	71	romanca – ljubav
85.	Ljepotu boli zub.	71 – 72	čista lirika
86.	Dvie kletve, jedna gora od druge.	72 – 73	romanca – dijalog
87.	Čim mirišu njedra tvoja?	73	čista lirika
88.	Cvieće je za junake.	73	čista lirika
89.	Udes djevojke nevaljale.	74	romanca
90.	Djevojka i kovač.	74 – 75	romanca – dijalog
91.	Opis djevojke.	75 – 76	čista lirika
92.	Vršnjaci se slažu.	76 – 77	romanca – dijalog
93.	Poruka dragoj od dragoga.	77	mitološka – ljubavna
94.	Tuga za bratom.	78	baladična
95.	Draga na daleko.	78 – 79	romanca – dijalog
96.	Djevojke i grlica.	79 – 80	romanca – dijalog
97.	Razmažena kći.	80 – 81	balada značaja
98.	Dragi se neće nikad da zaborave.	81 – 82	čista lirika
99.	Prsten.	82	čista lirika
100.	Sretan Ivo s ljubom.	82 – 83	romanca – epski ton
101.	Mandaljeni proročanstvo.	83 – 84	mitološka
102.	Konjic predbaciva junaku.	84 – 85	romanca – dijalog
103.	Kletva djevojačka.	85 – 86	balada – mitološki ton
104.	Neslušā kći mater.	86	čista lirika
105.	Ana je sviralica.	87	mitološka – baladična
106.	Djevojke znadu cvieće cieniti.	87 – 88	romanca – dijalog
107.	Pjesma pozivnica na kres.	89	romanca – krijes
108.	Košulja Gjurina.	90	romanca – ladarska
109.	Oproštaj.	90 – 91	čista lirika – jurjevska
110.	Momče radilo kvar.	91	romanca – dijalog

Deželićev r. broj	Naslov pjesme	Žgančeva oznaka stranice	Osnovna značajka sadržaja pjesme
111.	Djevojčina briga.	92	romanca
112.	Smiljanić.	93	čista lirika
113.	Luče.	93	romanca – plesni ritam
114.	Poskočnica.	94	šaljivo-poučna, ples
115.	Čaj.	95	šaljiva – plesni ritam
116.	Jellačićev šator.	95 – 96	kratka – povijesni ton
117.	Junak plašljivica	96	čista lirika
118.	Kći materi pogovara	96 - 97	romanca – dijalog
119.	Svaka dostojna ljubavi.	97 – 98	šaljiva ljubavna
120.	Kapetan bolestan.	98 – 99	čista lirika – opisno
121.	Draga dragog u kadete.	99	čista lirika - ljubavna
122.	Dragi se baca na dragu.	99 – 100	čista lirika – ljubavna
123.	Nagovor.	100-101	romanca
124.	Što je milo, ono je i liepo.	101	čista lirika – ljubavna
125.	Majka i djevojka.	101-103	romanca – duži tekst
126.	Crnooka.	103	čista lirika – ljubavna
127.	Djevojčin san.	104	romanca
128.	Ljubi me i mrtva.	104-105	romanca – baladni ton
129.	Za poljubac je popio kitu karamfila.	105	romanca
130.	Draga čeka dragoga.	106	romanca – plesni ritam
131.	Anica u kolu.	106	čista lirika – ljubavna
132.	Djevojka najvoli prsten.	107-108	romanca
133.	Djevojka se zagledala u junaka.	108	romanca
134.	Tuga za dragom.	109	romanca, neće nedragu
135.	Ženitba Novakova.	110-111	romanca – epski oblik
136.	Što je konju najteže.	112-113	romanca
137.	Nemoj se srditi.	113	romanca
138.*	Srdce mi gori.	114	romanca
139.	Nesretne hajoške.	115-117	balada okolnosti
140.	Moli ženu marljivicu.	117	romanca – šaljiv ton
141.	Smrt Petra Kepca.	118-119	balada značaja
142.	Draga moli za dragoga.	120-121	romanca
143.	Božji sud.	121-122	mitološka
144.	Da sam voda hladna.	122-123	romanca
145.	Boj djevojački.	123-124	balada o tri djevojke
146.	Liepi ajduk.	124-127	epska – baladna
147.	Smrt ljube Kraljevića Marka.	127-133	epska – baladna
148.**	I sirote Bog čuva.	133-134	romanca – epski ton
149.	Čudna svatba.	134-35	šaljivo – kao basna
150.	Sretan kúp	135	brojalica
Narodne pjesme***			
I.	List opade na livadu	233	čista lirika
II.	Sinoć mi je mila vierno plačna bila	234-235	romanca – baladična
III.	Kud pogledam – svud je tamno	235-236	romanca
IV.	Što se ono prosijalo iza gore zelene	237-238	romanca
	Tri tuge	241	romanca

* Uz tu je pjesmu sam Deželić napisao napomenu: »Ova jedina je iz gjuročke krajine i pjeva se po cijeloj onoj Podravini.«

** Deželić je tintom prekrizao prvotni naslov *I sirote Bog čuva* te iznad njega olovkom napisao *Sirota djevojka i Sibirjanin Janko*.

*** Zasnijih je pet pjesama zapisano Deželićevom rukom, ali na manjim listovima dodanim na kraju zbirke. Ispod prve četiri Deželić je sam napisao: »Sve četiri iz Križevačke regimente«. I peta, *Tri tuge*, je također što-kavska.

Paginacija navedena u tablici je Žgančeva. Točna bi bila od 293 – 298, a peta je pjesma na stranici 301.

* * *

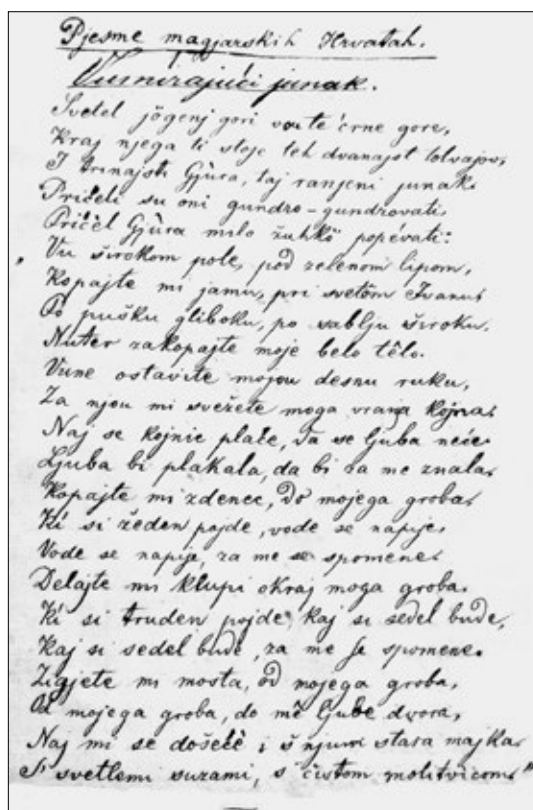
Motivsko-tematski je svijet u kajkavskim pjesmama daleko širi, a motivi često prelaze jezične i nacionalne granice.

Već prvi zapis, *Vumirajući junak* (broj 1., po Žgancu 151.), iziskuje posebnu pažnju. Nastao je među pomurskim Hrvatima.

1

Vumirajući junak.

Svetel jögenj gori vou te černe gore,
Kraj njega ti stoje teh dvanaest tolvajov,
I trinajsti Gyùra, taj ranjeni junak.
Pričeli su oni gundro – gundrovati,
Pričel Gjùra milo žuhkò popévati:
»Vu širokom pole, pod zelenom lipom,
Kopajte mi jamu, pri svetöm Ivanu,
Po pušku gliboku, po sablju široku.
Nuter zakopajte moje belo tělo,
Vune ostavite mojou desnu ruku,
Za njou mi svežete moga vranja kojna.
Naj se kojnic plaće, da se ljuba neće.
Ljuba bi plakala, da bi za me znala.
Kopajte mi zdenec, do mojega groba,
Kì si žeden pojde, vode se napije,
Vode se napije, za me se spomene.
Delajte mi klupi okraj moga groba,
Kì si truden pojde, kaj si sedel bude,
Kaj si sedel bude, za me se spomene.
Zigijete mi mosta, od mojega groba,
Od mojega groba, do mē ljube dvora,
Naj mi se došeće i š njum stara majka,
S svetlem suzami, š čistom molitvìcom.«

U nekih je slavenskih naroda, naime, poznata balada o razbojničkom vođi kojega ubijaju članovi njegove družine. Postoji iznimno velik broj, više ili manje variranih, paralelnih zapisa te pjesme, što dokazuje da se prenosila usmenim putem po vrlo širokom zemljopisnom prostoru. Najviše tekstova ne odaje razlog obračuna s vođom, ali se iz jednog to ipak saznaje. Savjest mu ne dopušta da orobi crkvu.²⁵ Time je prekršio razbojnički kodeks. Zna što ga čeka, ali ne odustaje od svojih principa. Makar i teško ranjen, još uvijek zadržava autoritet vođe i naređuje svojim drugovima kako da ga sahrane.

Balada je slovačko-moravske provenijencije, a najvjerojatnije je nastala po sudbini jednog od dvojice vrlo poznatih moravskih odmetnika Michala Vdovca ili Janošika.²⁶ Oba su povijesne osobe.

Priča počinje izrazito romantičnom atmosferom, s vatrom koja gori »vou te černe gore«, ne kaže se kojoj gori, što i nije bitno, a oko vatre je »teh dvanaest tolvajov«.

Dvanaest je stajajući broj jer je označavao veličinu razbojničke družine, ali i on može varirati (čak do trideset).

²⁵ Maja Bošković-Stulli, *Umirući junak oprašta se od družine (O jednoj slovačko-češkoj i hrvatsko-slovenskoj narodnoj baladi)* – u knjizi *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Mladost, Zagreb, 1975., str. 53.

²⁶ Janošik (1688. – 1713.) – hajduk, slovački nacionalni junak, proslavio se u XVIII. stoljeću u borbama slovačkih seljaka protiv ugnjetača – mađarskog plemstva. Završio je na vješalama. O njemu s oduševljenjem piše Alojz Jirasek (1851. – 1930.) u zborniku *Starinske češke legende (Stare pověsti česke)*, 1894. O Michalu Vdovcu govori Viera Gašparikova u djelu *Zbójnik Michal Vdovec v historii a folklóre germanského ľudu*, Bratislava, 1964.

Jedan je od razbojnika ranjen. To je u Deželićevu zapisu Đura.

U baladi su zanimljive tipične vojničke mjere: »po pušku gliboku, po sablju široku«.

Deželićev je tekst poetski vrlo uspio, ali su isto tako uspjele pjesme s istim motivom nastajale i na hrvatskim prostorima južno od Mure.

Spominjemo samo Kukuljevićev zapis iz Zagorja, Žgančev iz Dekanovca i Vrazov uvršten u *Narodne pjesme ilirske* (Zagreb, 1839.), dok je Ivan Birta u karaševskom selu Nermiđ u Rumunjskoj zapisao pjesmu *Ranjen soldat na bojištu viknu...* koja također sadržava stihove:

Iskopajte rupu od sablje široku,
Od sablje široku, od puške dlboku...

(*Karaševci*, Bukurešt, 1993., broj 594, str. 224.)²⁷

Vrlo je poznat i raširen motiv o svatovima koji odlaze po mladu po suhom morskome dnu, a vraćaju se kada se razina mora poravnala s obalom. Netko mora pregaziti more, a to je mladoženja, koji se pri prelasku utapa. U Deželića pjesma nosi naslov *Teško mladoj bez mladoženje* (br. 2 odnosno 152., str. 138.-139.).

Potresan je završetak:

Njegva ljuba progovara:
»On se vtoplja, klobuk plava.
Kaj si hoćem ve ja tužna,
Se sem dare podelila,
Samo mi je jen zaostal,
Kaj si budem ve ja tužna?!
Ako pojdem k njegve majke,
Njegva majka ovak reče:
– Snehu imam, sinka nejmam,
Ak' pak dojdem k svoje majke,
Moja majka reče mene:
Čerku imam, zeta nejmam.

U Žgančevu se zapisu iz Vratišinca ne radi o moru, nego o Dunaju. On sadržava i završne stihove:

– Nit sam kropec nit vodica,
Niti mlada devojčica!
Se je ropce rezedelila,
Samo jenoga si stajla,
S kojim oči si svezala
I vu Dunaj je skočila.²⁸

Da je pjesma i danas popularna Među Hrvatima u Mađarskoj, svjedoči najnoviji zapis u studiji *Hrvati kajkavci u mađarskoj Podravini* koju potpisuje Stjepan Krpan, a govori o selima na lijevoj obali

²⁷ Stanko Vraz, *Narodne pjesni ilirske*, Zagreb, 1839., *Bolani junak*, str. 91. – 92.

Ivan Kukuljević, *Pjesme*, Zagreb, 1847., *Umirajući junak* (Zagorska), str. 211.

Valjavec, *Narodne pripovjedke u i oko Varaždina skupio Matija Kračmanov Valjavec*, Varaždin, 1858., *Umirajući junak*, broj 16, str. 299.

Plohl Herdvig, *Hrvatske narodne pjesme i pripovjedke* u Vrbovcu sakupio i rodu i svietu predao Rikardo Ferdinando Plohl Herdvigov, I. U Varaždinu 1868., *Umirajući ljubavnik*, broj 10, str. 20.

V. Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924., *Vu toj črnoj gori velki oganj gori* (iz Dekanovca), broj 116, str. 79.

Meršić – Žganec, *Jačkar*, broj 141, str. 119. i mnoge druge, sve do Dubrovnika i Karaševa.

²⁸ V. Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924., *Ivek sinek se je ženil* (iz Vratišinca), broj 233, str. 135. – 136.

Žganec je tekst zapisao u šesnaestercima.

Žganec u svojoj antologiji *Kajkavske* (Matica hrvatska, Zagreb, 1950.) donosi i zapis iz Đurđevca pod naslovom *Potopljeni mladoženja* (broj 97, str. 97.).

Uspio je i Vrazov zapis *Ženihova smert*, *Narodne pjesni ilirske*, Zagreb, 1939., str. 87. Tu je mladoženja

Marko, a uzrok je nesreće prsten koji je mladoj pao u more.

Od brojnih bi se paralelnih zapisa mogla sastaviti čitava zbirka.

Motiv je o tri žene koje dječaku vade srce na kajkavskom prostoru također obrađen u nizu paralelnih zapisa. U Deželića je to pjesma *Tebe opraštam* (br. 114., po Žgancu 284, str. 229.-230.). Žganec je prekrizio izvorni naslov i napisao *Tri vještice*.

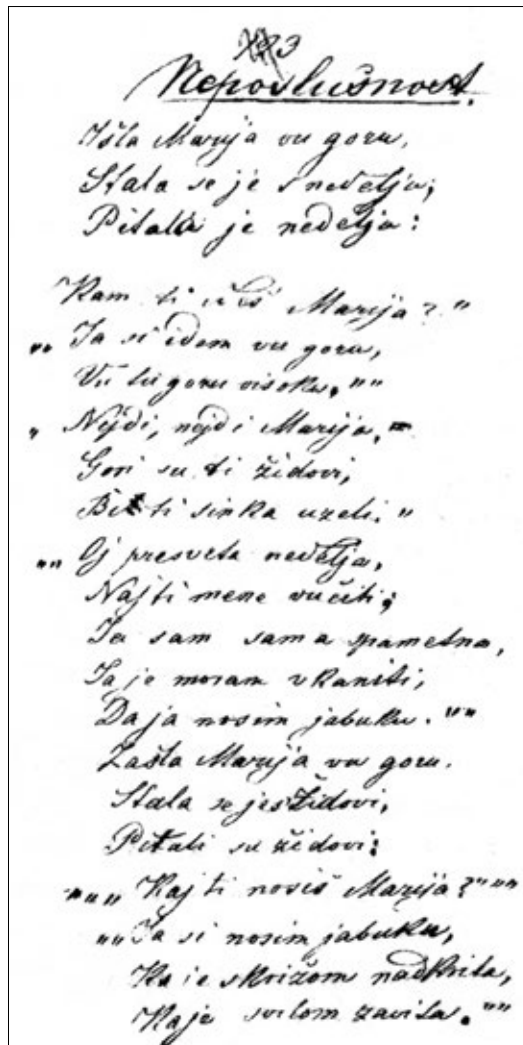
Tu je glavni lik sinek Jadanček kojega majka pita gdje je spavao i što je vidio, a on odgovara da je vidio tri žene. Sve tri ih je i prepoznao. Jedna je bila majka, druga tetka, a treća sestra. One su mu izvadile srce. Majka ga moli da im oprost, a on odgovara da majci može oprostiti, ali ne tetki i sestri.

U drugim je zapisima jednom žrtva Jakopek, drugi put Jakovek, a treći put Ferjanek.

Najteže su kazne izrečene u zapisu iz Kotoribe (nastalom 1967. godine.). Tri žene su mati, sestra i ljubica odnosno draga.

»Sinek moj dragi Jakopek,
kakava ve za to kazna de?
– Tebe bo strela vudrila,
sestro bo kača fpičila,
drago bo kuga skončala.³⁰

Spomena je vrijedna apokrifna pjesma *Neposlušnost* (Deželić: *Kajkavske* br.123.) o Mariji i »nedeljici«. Marija nosi malog Isusa u goru, ali joj ga otimaju Židovi.

³⁰ Najpotpuniji je i najuspjeliji dosad poznati tekst te pjesme zapisao pisac ovih redaka u Kotoribi po pjevanju prosjaka Matije Reboka, poznatijeg pod nadimkom Martin Pilas. Usporediti: Ivan Zvonar, *Usmena narodna epika na tlu Međimurja* u knjizi: Zvonar – Hranjec – Strbad, *Usmena narodna književnost na tlu Međimurja*, Knjiga II., RO »Zrinski« Čakovec, Čakovec, 1987., *Kak je senjal Jakopek*, str. 55. – 56.

Marija se vraća »nedelji« koja joj daje savjet kako da oslobodi Isusa:

»Hodi Marija v leskov grm,
Vtrgni trilet [nu] šibicu,
Vudri Židove čez glavu.«
Židov postal kamenom.
Te je popevke konec kraj.
Bog nam daj dušam svétli raj.*

* u drugim se zapisima radi o »Mladoj nedelji«, a to je nedjelja za punog mjeseca. Tu je pjesmu pisac ovih redaka našao i u tri rukopisne pjesmarice iz svog rodnog mjesta Donjeg Vidovca, a sve tri su zapisane u zadnjem desetljeću 19. stoljeća. Ti su primjeri potpuniji od Deželićeva.

Zvonimir Bartolić, međutim, u Prilogu 2. VIII. knjige *Sjevernohrvatskih tema* donosi zapis iste pjesme po pjevanju Šandora Horvata (*Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, Budimpešta, 1994.), ali samo do momenta kada je Marija izgubila sina.

Ovaj prikaz ne bi bio potpun da se ne spomenu barem još dvije pjesme. Jedna je od njih romanca raširena po cijelom kajkavskom govornom prostoru. I premda su paralelni zapisi uvijek ponešto varirani, priča ostaje cjelovita, a poanta nedvosmislena. U Deželićevoj zbirci ona ima naslov *Ljubav se ne prodaje*:

Moj Gjurina krému toći,
Od pol noći do pol noći.
Došel jeje mladi gospon.
»Dej Gjurina macelj vina.«
Popil gospon macelj vina,
Platil gospon po gospodski...

Nakon toga predlaže Đuri da mu prepusti svoju ljubvu za jednu noć, a on će mu dati sto talira. Đuro pristaje i nalaže ljubi da pođe s gospodinom, ali da se ujutro brzo vrati kući. Ljuba se, međutim, više ne želi vratiti. Njezin je odgovor jednoznačan:

»Ki me kupil, on me dobil,
Ki me prodal, on me zgubil;
Nésu ljube za prodavu,
Neg su ljube za ljubavu.«
(Broj 11, str. 145. – 146.)³¹

Druga je iznimno duhovito sastavljena jadikovka nesretnog zeca koji tuži nad svojom sudbinom i u detalje predviđa kakav će biti njegov završetak. Kad je, naime, ulovljen i ispečen, lovac će ga skinuti s ražnja i odnijeti na gospodski stol:

Pa ga nosi na stol gore,
U gospodske béle dvore.
U gospodske béle dvore,
Gde se nad njim nožmi bore.
Kaj je boljše to van zvade,
Samo kaj se tuj ne svade.
Kosti daju psom pojesti,
Da im mogu sve presesti.

³¹ Vinko Žganec donosi u *Zborniku*, JAZU, Zagreb, 1924. dva paralelna zapisa ta pjesme. Prvi je *Prodaj meni Đuro Jelu* (iz Goričana), broj 118., str. 80. i *Đuro imal mladu lubu* (iz Podturna), broj 119, str. 81. Drugi je zapis bliži Deželićevu.

Ovak ćudno s telom hode,
Pak si s kožom još nagode.
I nju klobučarom daju,
Kućme kape š nje delaju.

(Broj 98, str. 213. – 215.)³²

I na kraju dva mala iznenađenja.

Pod brojem 83 (str. 203.-204) zapisana je pjesma *Pet pijanih žen*.

Melodiju i tekst te pjesme složio je narodni buditelj i pjesnik Štefan Modrinjak (1774. – 1827), rođen u Središću (danas Središće ob Dravi), a umro kao župnik u Sv. Miklavžu kod Ormoža.

Vjerojatno ju je sam autor dao uredniku prvog izdanja knjige *Staršinstvo i zvačinstvo*³³ u kojoj je i objavljena.

Djelce je odmah prešlo u svijet usmene, narodne poezije, pa se podjednako pjevalo s obje strane hrvatsko-slovenske granice (na slovenskoj strani u Prlekiji i Prekmurju, a na hrvatskoj u Međimurju i Hrvatskom zagorju).

Njezin najstariji do danas poznati primjer na hrvatskoj strani donosi kalendar *Danicza zagrebečka za prozto leto 1830*.

Citiramo nekoliko kitica iz Deželićeva zapisa:

Moram iti k moje kumé
Ar mi nekaj v glave šumi,
Ar se nesem prav zespala,
Do pol noći bolondala.
Vinska moć me je vmorila
Samo pet štuc sem popila
Baš nas pet je skupa bilo
Saka slednja prez pameti.
Prva veli pite kuma,
Ni vam treba ni razuma!
Druga k bogu izdihava
Ter se v pehar nalukava.
Druga se za gréhe plaće
I vu vince kruh namaće
Ta ćetera muža tuži
I po stolu šakom ruži...

Jedna drugu je zdigala,
Bog pomagaj je vikala,
Odišle smo pune blata
Pogodile komaj vrata.

³² Najstariji do danas poznati zapis te pjesme sadržava *Varaždinska pjesmarica I*. (rukopis) iz 1793. pod naslovom *Cantio de Lapore* (ad Notam *Kad mi zima jur prehodi*), str. 187. Tekst ima trinaest kvartina i naznaku kako se mogao pjevati.

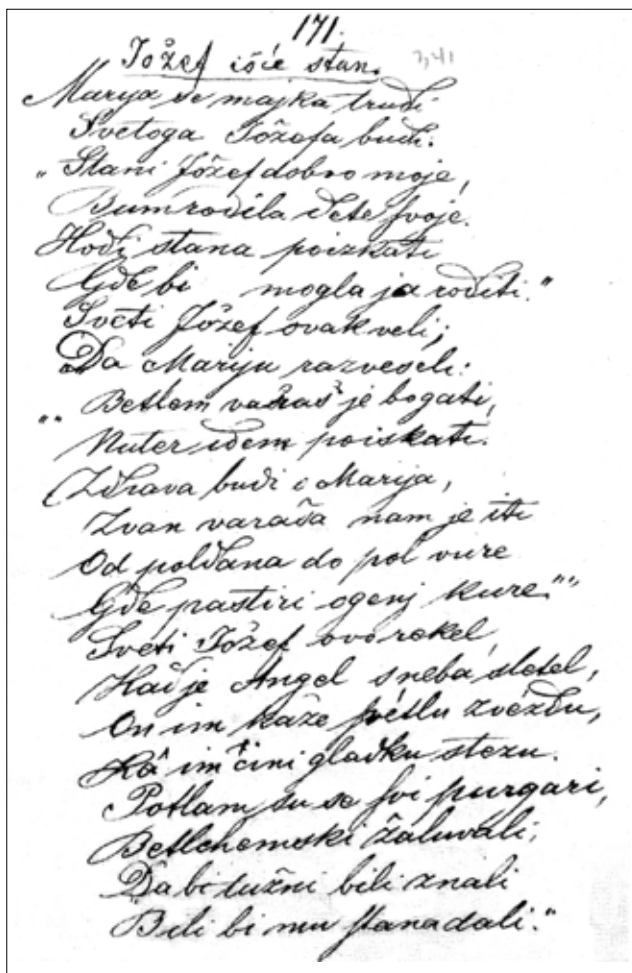
Tek koju godinu kasnije pjesma je našla svoje mjesto i u zbirci *Popevke Hervaczke prepisane Letta 1796toga*. Sastavljač rukopisa nije poznat. Sve je pjesme, osim prve, označio kao *Druga*. Naš je tekst šesti po redu na listovima VI/2 i VI/1 i ima četrnaest kvartina.

V. Žganec, *Zbornik*, JAZU, Zagreb, 1924. donosi dva paralelna zapisa. Prvi je *V jutro stanem...* (zapisan u mjestu Macinec), broj 94., str. 67. i *Ja sem jeden mali zajec* (iz Dekanovca), broj 95, str. 67. – 68. Prvi je tekst potpuniji i vrlo blizak Deželićevu. Oba su Žgančeva zapisa u dvostihovima.

³³ *Staršinstvo i zvačinstvo sem spodobnim za volo svadbeni mladncov*, Sopron, 1807. O tome vidjeti opširnu napomenu u knjizi: Josip Dravec, *Glasbena folklor Prekmurja. Pesmi*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1957. na str. 341. uz broj 92. Dravec donosi u citiranom djelu i vlastite zapise te pjesme: broj 91, str. 175. iz Venče i broj 92, str. 175. – 176. iz mjesta Markiševci.

Najpotpuniji međimurski zapis te pjesme sadržava rukopisna pjesmarica *Knisicza Napitnicz y Popevkih zkup szlosena po Ivanu Mlinarics Letta 1834.* nastala u Prelogu.

Među kajkavskim pjesmama, pod brojem 171 (str. 269.) Deželić donosi pjesmu *Jožef išče stan.* To je do danas najstariji poznati zapis nekada u Zagorju i Međimurju vrlo popularne božićne popijevke *Marija se majka trudi...*

Svoj je paralelni zapis te pjesme prvi tiskom objavio Rikardo Ferdinando Plohl Herdvingov točno deset godina kasnije.³⁴

O njezinoj popularnosti u narodu govori i činjenica da ju je oko 1970. u Prelogu vrlo korektno zapsala kućanica Jelena Horvat rođena Runjak.

U ovom je kratkom prikazu bilo moguće tek naznačiti tematsku raznolikost što zrači iz pjesama Deželićeve zbirke. Zbog toga i tu donosimo kompletan popis tekstova s osnovnom značajkama sadržaja.

³⁴ F. Plohl Herdvingov, *Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke*, svezak I. Varaždin, 1868., str. 66. – 67. Pogledati i u knjižici Ivana Zvonara, *Tri rukopisne pesmarice s Priloka*. Vlastita naklada, Varaždin, 2008. str. 136., u rukopisu kao *Pjesma prva* (bez naslova).

Tablica 3. Sadržaj drugog dijela Deželićeve zbirke: *Kajkavske pjesme*

Deželićev broj	Naslov pjesme	Žgančeva oznaka stranice	Osnovna značajka sadržaja pjesme
1.	Vumirajući junak	137	balada – značaja, hajdučka
2.	Teško mladoj bez mladoženje	138-139	balada nesretnih okolnosti
3.	Soldačija težki kruh	139-141	romanca – suhi javor
4.	Ljuba dragomu rubače šila	141	romanca – »Zorja moja, zorja«
5.	Kći se daleko vudala	141-142	romanca
6.	Junak išel k dragoj	142-143	romanca
7.	Junak zešpotan	143	romanca – kraći tekst
8.	Dragi ljubu materi ostavil	143-144	romanca
9.	Junak sehne od ljubavi	144-145	romanca
10.	Ljubav je za mlade ljude	145	šaljiva – ljubil je sedem let
11.	Ljubav se ne prodaje	145-146	romanca – posuđuje ljubu
12.	Gdé je ljubav onde je i sunce	146-147	romanca
13.	Svako stvorenje Boga hvali	147	duhovna – gotovo molitva
14.	Soldat na frlabu	148-149	romanca – vojnička sudbina
15.	Ljubi vu dalini	149	romanca
16.	Magdica prosi za stareše	149-150	duhovna – mitološka
17.	Ne soldata čez Hrvata	150-151	romanca – epski ton
18.	Kratka popevka	151	romanca – mitološka
19.	Svaki mora bit soldat	151-153	romanca – protest
20.	Dévojkín dvor	153	čista lirika
21.	Tri vénci	153-154	čista lirika
22.	Marija k meši išla	154	mitološka
23.	Zločesti Pavel	154-155	romanca – drugdje balada
24.	Vince veseli srdce	155-156	romanca – slično »Tucipeter«
25.	Hoćeš li me vzeti	156	romanca
26.	Janica dragoga nadarila	156-157	romanca
27.	S kim si spala ljuba moja?	157-158	romanca – najljepše s ljubim
28.	Boljša draga neg otec i majka	158	romanca-kao Prsten zvenknol
29.	Lépa Mara	159	čista lirika – mitološka
30.	Marija rožice trgala	159	čista lirika – mitološka
31.	Jedna roža zaostala	159-160	čista lirika
32.	Daj nam Bože mira	160	mitološka – kao molitva
33.	Jezuš se narodil	161	duhovna
34.	Marija i Jezuš	161-162	duhovna
35.	Kak treba žene biti	162	čista lirika – grubi muž
36.	Velik gréšnik	162-164	mitološka – duhovna
37.	Gizdava žena	164-165	šaljivo podrugljiva
38.	Ljuba i ja	165	romanca – ponešto slovenskog
39.	Bléda lica	166-167	romanca – nesretna snaha
40.	Tri zapovedi	167-168	duhovna – kao molitva
41.	Junak vu turskoj vuži	168-169	romanca – bez raspleta
42.	Pij dok imaš	169	šaljiva
43.	Sv. Mihalj duše vagal	169-170	mitološka
44.	Tri senje	170	mitološka
45.	Marija je sineka rodila	171	duhovna
46.	Tri tuge junaka	171-172	čista lirika – romanca
47.	Kraljić i sv. Katarina	172-173	mitološka-slična međimurska
48.	Trava vehne devojko!	173	romanca
49.	Mudra devojka	174	romanca
50.	Svatba – sprevod	174-175	balada značaja
51.	Ovakov je moj dragi	175-176	čista lirika
52.	Devojačka kletva	176	romanca
53.	To bu moje oružje	176-177	čista lirika – ide u samostan
54.	Ki dva ljube mrazi, vzeli njega vrazi	177-178	mitološka
55.	Maček šiva torbice	178	dječja verižna nabralica

Deželičev broj	Naslov pjesme	Žgančeva oznaka stranice	Osnovna značajka sadržaja pjesme
56.	Miš je polje popasel	179-181	dječja-s ponavljanjem refrena
57.	Dragi najboljši	181-182	romanca – dragi donosi vodu
58.	Lahku noć	182	želja – kao molitva
59.	Dvanaest svetih komadov	183-184	duhovna – od dvanaest na niže
60.	Dijak	184	školovanje za svećenika
61.	Nejdi dok ti rože ne odcvētu	185	romanca – dragi mijenja ljubu
62.	Načinite diku	185-186	Zagrebu-mladi odlaze iz grada
63.	Janicu bum ljubil	186	romanca – pečalbarski ton
64.	Daleki put	187-188	romanca – slično »Oj Jelena«
65.	Kuj kovać	188	dječja – verižna nabraljica
66.	Njega svatko lahko pozna	189	balada nesretnih okolnosti
67.	Pokora grešnika	189-191	mitološka – baladni završetak
68.	Pokora vodi vu nebo	191-192	mitološka – tri dušice grešne
69.	Divojka višnje čuvala	192	romanca – mladom daje višnje
70.	Hrabra divojka	193	romanca – djevojka vojnik
71.	Dušica mešu zamudila	194	mitološka
72.	Pojjska cirkvica	194-195	mitološka – nabranje
73.	Nekošena livada	195	čista lirika
74.	Dva dragi	196	romanca – spominje Varaždin
75.	Crni kos	196-198	romanca – pomalo mitološka
76.	Ivan krsti déte Jezuš	198	mitološka – apokrif
77.	Seljačko – žnjačka	199	mitološka – apokrif
78.	Mlada dekla – našla dečka	199-200	čista lirika
79.	Junak došel v snoboke	200	romanca-česta na kajkavskom
80.	Mladi gospon i prepelica	201-202	romanca-česta na kajkavskom
81.	Čudnovate ptice	202-203	romanca – čižme je zarosil
82.	Dva grozdeka	203	čista lirika – mitološka
83.	Pet pijanih žen	203-204	šaljivo-podrugljiva, popularna
84.	Trta na visokoj gori	204	čista lirika – idila, vinska
85.	Nigdar ne pozabim	205	čista lirika – idila, vinska
86.	Došla i draga	205-206	romanca – baladni ton,uspjelo
87.	Tri senje	206	mitološka – apokrif
88.	Otec naš je lépo ime	207	molitva
89.	S Bogom onda razgovori	207	romanca – prolaznost
90.	Tiček bi se ženil	207-209	romanca – česti motiv
91.	Ime Jezušev	209-210	mitološka – apokrif
92.	Kakov gospon takvi sluge	210-211	romanca – nabranje
93.	Maćuha otrovala pastorće	211	balada nesretnih okolnosti
94.	Razveseli nas Marija	211-212	mitološka – apokrif
95.	Marija drži sineka v naručju	212	mitološka – apokrif
96.	Težakom piti	212-213	mitološka
97.	V polju drévcece	213	mitološka – apokrif
98.	Zajec siromak	213-215	šaljiva – vrlo stara, uspjela
99.	Lestvica	215-216	dječja – verižna nabraljica
100.	Skupijaš	216	nabraljica – vrlo kratka
101.	Pijančeva popevka	217	kao »Pimo, braća, vince«
102.	Zakaj si žalostna?	217-218	romanca – ko međimurska
103.	Jezuš	218-219	mitološka – apokrif
104.	Slavul poje	219-220	mitološka – apokrif
105.	Junaku bi za vrat granku privezati	220	čista lirika
106.	Mara plete tri vence	221-222	romanca
107.	Moja žena mati zemlja	222	čista lirika – baladično
108.	Ljubi našel persten	222-223	romanca-kao Prsten zvenknol
109.	Nagovor za bratca	223-224	čista lirika
110.	Marica plete tri vence	224	romanca
111.	Vojnik	225-227	romanca – baladično
112.	Dok se nesem oženil	227-228	romanca - prolaznost

Deželičev broj	Naslov pjesme	Žgančeva oznaka stranice	Osnovna značajka sadržaja pjesme
113.	Nedaj mi tulike žalosti	228-229	mitološka
114.	Tebe opraštam (Tri vještice, o.p.)	229-230	mitološka
115.	Novi klošter	231	mitološka
116.	Dober tolač	231-233	mitološka – bajkovita
117.	Majka božja vu samoće	223	mitološka – vrlo kratka
118.	Jelačić ban – Košut	233-234	povijesna – sarkastična
119.	Jošće je lepši Marijin sin	234-235	čista lirika - duhovna
120.	Skrbljiva divojka	235-236	nabranje – nedefinirano
121.	Ženil bi se, a nemam se šćim	236-237	romanca – nabranje, poanta
122.	To su te taleri krivi	237-238	mitološka – Marija i brodar
123.	Neposlušnost	238-240	mitološka – Marija i nedjelja
124.	Cigani	240-241	šaljiva – kratka
125.	Mala molitva	241	mitološka – nije molitva
126.	Marija déla Jezušu senku	241	mitološka – Marija i Jezuš
127.	Nigdar ne dojde	241-242	romanca – suho drevce
128.	Bratov prsten	242-243	romanca – brat djever
129.	Polić vinca	243	čista lirika
130.	Razudane kćerke	243	romanca – skrać., kao Tri kćeri
131.	Vojnik šalje kući	244	ratni plijen iz Italije
132.	Bog dal omalila Kupa	244	čista lirika
132.	Muž nemari za ženu	244	čista lirika
133.	Milka spravljala košulju	245	čista lirika
134.	Tužno selo	245-246	čista lirika
135.	Drag junak	246	čista lirika
136.	Ljuba Kata	246-247	romanca
137.	Kod dragoga je najljepše	247-248	romanca – kao »veter veje«
138.	Moj dragi neće	248-249	romanca
139.	Katica lepa gospoćica	249-250	romanca
140.	Rožice necvetu	250	čista lirika – mlada nedelja
141.	Čelica mala.	251	čista lirika
142.	Slaviček prelepo poje.	251	mitološka – Marija rodila sina
143.	Jezušek je den.	143	mitološka
144.	Bog otec sudec.	252	mitološka
145.	Lepa Telica	252	čista lirika – vrlo kratka
146.	Posteljka	252-253	koleda
147.	Crna jagoda	253	mitološka
148.	Lepota raja	253-254	mitološka
149.	Dete na grobu svoje matere	254-255	romanca – baladni ton
150.	Ptičekov stan	255-256	romanca – kao »Ftiček leti...«
151.	Krčmarica pogubila ključe	256	romanca
152.	Opomena	257	čista lirika – kao »Šipkajina«
153.	Narekovanje	257-258	romanca – baladni ton
154.	Rožica i prsten.	258	romanca – boji se uzeti prsten
155.	Rajši divojku nego grad	259	čista lirika
156.	Stazica vu travničku	259-260	romanca – šaljiv ton
157.	Ivan tugju ljubi.	260-261	romanca – nesretan brak
158.	Duga noć.	261	mitološka
159.	Neću trgat rožu	261	čista lirika
160.	Samobor	262	pohvalnica gradu
161.	Jašili divojki na oglede.	262-263	romanca
162.	Varoška divojka.	263	čista lirika – ne uzeti gradsku
163.	Turobna mujca.	263-264	romanca – ne krade mujca sir
164.	Tužna ma ženitba.	264	šaljiva – »već me žena zbila«
165.	Otec – tepec.	264	čista lirika – tugaljivo
166.	Pij	265	napitnica pri stolu
167.	Neće mu konja napojiti	265-266	romanca-kraj od druge pjesme
168.	Moram oditi	266-267	romanca – odlazak u vojsku

Deželičev broj	Naslov pjesme	Žgančeva oznaka stranice	Osnovna značajka sadržaja pjesme
169.	Čudni svati	267	mitološka – baladni ton
170.	Dobra hrana za muža	268-269	poslenička – obrada zemlje
171.	Jožef išće stan	269	duhovna, Marija se majka trudi
172.	Za sirote Bog skrbi.	270	romanca – kao »Udovac i déte«
173.	Razstanak	270-271	romanca – rastanak od rodbine
174.	Varoš Nazarenski.	271	mitološka – apokrif
175.	Kam bi del	272	romanca – konja, sokola...
176.	Nitko ne déli pravo	272-274	romanca – dragi daje više
177.	Tri švele	274-275	šaljivo-podrugljiva
178.	Tri tice	276	mitološka
179.	Pantaliček (slaviček)	276	mitološka – poziv na molitvu
180.	Kmetija	277	socijalna – nepravda za kmeta
181.	Vkanjeni junak	277-278	šaljiva – djevojka neće starca
182.	Sen Marijin	278-279	mitološka – apokrif
183.	Turobno srce	279-280	romanca – apokrifni ton
184.	Poziv na nebo	280-281	duhovna – više apokrifna
185.	Grlica Jezuš a čuvala	281-282	mitološka – apokrif
186.	Odlaha srdcu.	282	romanca
187.	Fityehaz dobro moje.	282-283	čista lirika – blisko romanci
188.	Marici prebledila lica	183	romanca – dijalog, baladično
189.	Tužna mati.	284/I*	balada nesretnih okolnosti
190.	Dečja popevka	284/I	bajalica – samo dva stiha
191.	Bog je rodil Jezuš a	285/I	mitološka – kao zdravica
192.	Varoš Nazarenski.	285/I	mitološka – apokrif
193.	Zdrava Marija	285'-284	duhovna – kao molitva
194.	Marija ružicu tergala	284	mitološka – apokrif
195.	V raju sveće gore	284-285	misaona – prolaznost
196.	Vure v noći	285	mitološka – brojenje noćnih ura
197.	Duše putuju za Jezuš em	285-286	mitološka – apokrif
198.	Sveta Katalena	286-287	romanca – mitološki, narativno
199.	Sveta Ilijana	287	romanca – mitološki ton
200.	Boliduš a	288	mitološka – apokrif
201.	Sinek pušku redi	288-289	romanca – pomiješano, baladno
202.	Na razstanku	289-231**	romanca – kajkav. – štokavska

* Stranice 284. i 285. nisu numerirane, a iza njih se nastavljaju brojevi 284 i 285., pa smo ih ovdje označili kao 284/I i 285/I.

** Žganec je 290. stranicu označio kao 230. Zato kajkavske pjesme završavaju na stranici 231. To je stvarno 291. stranica. Istovremeno valja reći da je broj 202 zapravo broj 203 jer se broj 132 ponavlja.

Tako postaje očigledno da taj rukopis daje najpotpuniju sliku motivsko – tematskog svijeta profane i duhovne lirike koji je još u 19. stoljeću dominantan na sjevernom hrvatskom (štokavskom i kajkavskom) jezičnom prostoru, ali često i prelazi njegove granice. Time našu usmenu poeziju čini sastavnim dijelom hrvatske i svjetske usmenoknjiževne baštine. Sastavio ga je čovjek s tek navršenih dvadeset godina trudeći se da svaku riječ zabilježi točno onako kako ju je čuo. Budući, pak, da sam nije ispravljao niti mijenjao zapisane tekstove, znanstvenici im mogu pristupati s punim povjerenjem i svaku pjesmu promatrati kao jedan njezin, nekada postojeći, pojavni oblik, dakle kao original.

A ipak, i unatoč svemu, taj iznimno vrijedan kulturni i književni spomenik dosad nije zaslužio da bude objavljen i tiskom. Izraz indolencija nešto je najblaže što se može izreći na ovom mjestu.

SUMMARY

The manuscript of the anthology *Hrvatske narodne pjesme puka Štokavsoga i Kajkavskoga* [Croatian national folk songs in the Štokavian and Kajkavian dialects] by Đuro Deželić, kept today in the Ethnology Department of the Croatian Academy of Science and Arts under number MH 186 is among the most comprehensive song books compiled soon after the Croatian National Revival. It was signed with one of the collector's pseudonyms: I. St. Mirković I-nin.

Deželić himself prepared it for press in 1859, but it was never printed.

The comprehensive foreword tells of the geographic and linguistic area where the songs were collected, and about the manner of transcribing the texts. The author stressed that all efforts were made to exactly transcribe the songs as they were heard, and to list the numerous problems encountered in recording the songs, particularly those in the Kajkavian dialect. In the Kajkavian records, he used the sound *ć* (considering that the Kajkavian *č* was 'softer' than the Štokavian *č* but 'harder' than the sound *ć*), thereby stepping away from the post-revival practice of using only the letter *č* for both sounds.

At the time of compiling the song, the letter *đ* was not in existence, and so Deželić used the compound sound *gj* instead, as was the practice of writers until the revival.

Multiple issues arose with the Kajkavian vocalism, and only partial solutions were found.

The manuscript was not original paginated. Almost ninety years later, pagination was added by Vinko Žganec, though unfortunately, this was quite careless.

The anthology contains only texts, without musical notation, and is divided into two parts. The first includes the Štokavian songs, the second the Kajkavian songs.

The Štokavian sections includes 155 records and the themes are somewhat narrower than the Kajkavian songs. Virtually all songs are of a romantic theme, and can be divided into pure lyricism, ballads and romances. There is only one purely epic poem, *Liepi ajduk* [Lovely outlaw].

The Kajkavian section includes 203 records and the thematic range is significantly broader and more diverse than in the Štokavian section.

However, the motifs are often intertwined through the Kajkavian and Štokavian sections, showing the literary diversity that dominated in the northern Croatian region since event he mid-19th century. Numerous motifs, however, surpass the linguistic and national borders, and so Deželić's records form an inseparable part of the overall Croatian as well as European verbal literary heritage.

Considering the fact that Deželić recorded these songs as he heard them, and did not amend anything, the songs from his anthology form a reliable foundation for further study.